

**BIURO
RZECZNIKA PRAW OBYWATELSKICH**

Warszawa, 11-01-2021 r.

Krajowy Mechanizm Prewencji

KMP.570.11.2020.MZ

**Raport Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur
z wizytacji „ad hoc” komisariatów i pomieszczeń dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych
do wytrzeźwienia,
znajdujących się w jednostkach podległych Komendzie Stołecznej Policji oraz Komendzie
Wojewódzkiej Policji z siedzibą w Radomiu**

1. Wprowadzenie

Na podstawie artykułu 19 Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192), zwanego dalej: OPCAT, oraz działając na wniosek Rzecznika Praw Obywatelskich, w dniach 23 października – 14 grudnia 2020 r. Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur (dalej: KMPT, Krajowy Mechanizm) przeprowadził następujące wizytacje wybranych komisariatów i pomieszczeń dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych do wytrzeźwienia (PdOZ) funkcjonujących w strukturach Komendy Stołecznej Policji w Warszawie oraz Komendy Wojewódzkiej Policji z siedzibą w Radomiu:

- 23 października 2020 r. Zastępczyni Rzecznika Praw Obywatelskich dr Hanna Machińska oraz Dyrektor KMPT Przemysław Kazimirski (prawnicy) udali się do Komendy Rejonowej Policji Warszawa V (ul. Żeromskiego);
- 23 października 2020 r. Zastępca Dyrektora KMPT Marcin Kusy oraz Michał Żłobecki (prawnicy) przeprowadzili wizytacje w PdOZ przy KRP Warszawa IV (ul. Żytnia) oraz w PdOZ przy Komendzie Stołecznej Policji (ul. Nowolipie);
- 27 października 2020 r. Klaudia Kamińska (prawniczka) udała się do PdOZ przy Komendzie Miejskiej Policji w Ostrołęce;
- 27 października 2020 r. Aleksandra Osińska (psycholożka) i Rafał Kulas przeprowadzili wizytację w KRP Warszawa I (ul. Wilcza);
- 31 października 2020 r. Aleksandra Nowicka (kryminolożka, specjalistka ds. bezpieczeństwa) i Michał Żłobecki (prawnik) udali się do PdOZ przy KRP Warszawa IV (ul. Żytnia);
- 31 października 2020 r. dr Justyna Józwiak (socjolożka, politolożka w zakresie resocjalizacji) udała się do PdOZ przy KRP Warszawa VII (ul. Umińskiego);
- 31 października 2020 r. Zastępca Dyrektora KMPT Marcin Kusy (prawnik) oraz Aleksandra Osińska (psycholożka) przeprowadzili wizytacje w PdOZ przy Komisariacie Policji Warszawa Ursynów (ul. Janowskiego) oraz w PdOZ przy Komendzie Powiatowej Policji w Piasecznie;
- 31 października 2020 r. Zastępca Dyrektora KMPT Marcin Kusy (prawnik) udał się do PdOZ przy KSP (ul. Nowolipie);
- 31 października 2020 r. Justyna Zarecka (politolożka, specjalistka ds. bezpieczeństwa) przeprowadziła wizytację w PdOZ przy KRP Warszawa VI (ul. Jagiellońska);
- 10 listopada 2020 r. Magdalena Dziedzic (prawniczka) udała się do PdOZ przy KRP Warszawa VI (ul. Jagiellońska);
- 19 listopada 2020 r. Michał Żłobecki (prawnik) przeprowadził wizytację w PdOZ przy KRP Warszawa IV (ul. Żytnia);
- 19 listopada 2020 r. Magdalena Dziedzic (prawniczka) przeprowadziła wizytację w KRP Warszawa I (ul. Wilcza);
- 19 listopada 2020 r. Zastępca Dyrektora KMPT Marcin Kusy (prawnik) udał się do PdOZ przy KSP (ul. Nowolipie);

- 19 listopada 2020 r. Aleksandra Osińska (psycholożka) i Klaudia Kamińska (prawniczka) przeprowadziły wizytację w KRP Warszawa II (ul. Malczewskiego);
- 20 listopada 2020 r. Aleksandra Nowicka (kryminolożka, specjalistka ds. bezpieczeństwa) udała się do PdOZ przy KPP w Grodzisku Mazowieckim;
- 20 listopada 2020 r. Klaudia Kamińska (prawniczka) udała się do PdOZ przy KRP Warszawa VI (ul. Jagiellońska);
- 20 listopada 2020 r. Dyrektor KMPT Przemysław Kazimirski (prawnik) przeprowadził wizytacje w PdOZ przy KPP w Legionowie i PdOZ przy KPP w Piasecznie;
- 14 grudnia 2020 r. Michał Żłobecki (prawnik) udał się do PdOZ przy KPP w Grodzisku Mazowieckim.

Z uwagi na sytuację epidemiczną, przedstawiciele KMPT podczas wykonywania obowiązków służbowych korzystali ze środków ochrony osobistej w postaci: maseczek ochronnych oraz płynu do dezynfekcji.

Wizytacje miały charakter *ad hoc*, a ich celem było zbadanie sytuacji osób zatrzymanych przez Policję w związku protestami, które odbyły się w Warszawie w dniach 22 października – 13 grudnia 2020 r., w związku z wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego z dnia 22 października 2020 r. w sprawie K1/20, zaostrzającym przepisy aborcyjne. Łącznie w badanym okresie przeprowadzono 21 wizytacji.

Podczas wizytacji sprawdzono także warunki osadzenia zatrzymanych w kontekście realizacji tzw. minimalnych gwarancji antytorturowych.

W ramach wizytacji wykonano następujące czynności:

- przeprowadzono rozmowy z 57 osobami zatrzymanymi, w warunkach zapewniających ich poufność;
- wykonano dokumentację fotograficzną protokołów zatrzymań, książek przebiegu służby, książek ewidencji osób zatrzymanych, a także obrażeń zaobserwowanych u zatrzymanych.

Po zakończeniu wizytacji analizie poddano w/w dokumentację, w tym także przekazaną na pisemny wniosek Dyrektora KMPT przez komendantów jednostek, w których umieszczono osoby zatrzymane w związku z protestami, a które to nie były objęte wizytacjami KMPT. Przedstawiciele Krajowego Mechanizmu zapoznali się także z przekazaną przez Dyrektora Stołecznego Ośrodka dla Osób Nietrzeźwych dokumentacją oraz zapisem kamer monitoringu dotyczącymi doprowadzenia i umieszczenia w tamtejszej placówce osoby, z którą rozmawiali pracownicy KMPT. Zawarte w niniejszym Raporcie ustalenia poczyniono również na podstawie przesłanych danych

statystycznych przesłanych przez komendantów warszawskich jednostek, w strukturze których funkcjonują PdOZ.

Na podstawie zebranych informacji, w oparciu o międzynarodowe standardy i przepisy prawa powszechnie obowiązującego na poziomie krajowym, KMPT dokonał oceny traktowania osób zatrzymanych przez funkcjonariuszy Policji oraz realizacji minimalnych gwarancji antytorturowych: realizacji prawa do obrony, możliwości poinformowania osoby trzeciej o zatrzymaniu, przeprowadzeniu badania lekarskiego, realizacji prawa do informacji oraz możliwości złożenia skargi.

W niniejszym raporcie uwzględniono jedynie te obszary, które wymagają wzmocnienia z punktu widzenia zapobiegania torturom i innym formom złego traktowania osób zatrzymanych.

2. Działania Rzecznika Praw Obywatelskich

Rzecznik Praw Obywatelskich jako konstytucyjny organ stojący na straży wolności i praw człowieka i obywatela na mocy ustawy odpowiedzialny jest za regularne sprawdzanie sposobu traktowania osób pozbawionych wolności¹. Niezależnie od wizytacji prewencyjnych KMPT, od początku trwania protestów RPO podjął szereg interwencji dotyczących praw uczestników manifestacji, także w kontekście zatrzymań, czy adekwatności środków przymusu bezpośredniego stosowanych przez funkcjonariuszy Policji.

26 października 2020 r. Pełnomocnik Terenowy RPO w Katowicach wystąpił² do Komendanta Wojewódzkiego Policji w Katowicach o przekazanie informacji na temat m.in. podstaw prawnych użycia środków przymusu bezpośredniego wobec posłów obecnych na proteście 24 października 2020 r., okoliczności użycia gazu łzawiącego przeciwko protestującym 25 października oraz realizacji podstawowych uprawnień osób zatrzymanych podczas zgromadzenia, w tym pouczenia o przysługujących im prawach oraz dostępu do pomocy prawnej. Pełnomocnik Terenowy RPO był także obecny 24 października wieczorem pod Komendą Miejską Policji w Katowicach³. Rzecznik podjął także z urzędu sprawę interwencji Policji wobec uczestników protestu, który odbył się 24 października w Łodzi. W związku z zastrzeżeniami dotyczącymi sposobu użycia środków przymusu bezpośredniego przeciwko manifestującym, RPO zwrócił się do Komendanta Wojewódzkiego Policji w Łodzi o przedstawienie wyjaśnień⁴. Podkreślił także stojący po stronie funkcjonariuszy obowiązek ochrony wszystkich uczestników pokojowych manifestacji, niezależnie od prezentowanych przez nich poglądów i konieczności

¹ Art. 8 ust. 2 Ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich, t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 627.

² Pismo BPK.570.2.2020.

³ <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/rpo-bada-sprawe-przemarszu-strajku-kobiet-w-katowicach>.

⁴ Pismo RPO do KWP w Łodzi z dnia 29 października 2020 r., II.519.1549.2020.PS.

pociągnięcia do odpowiedzialności dyscyplinarnej i karnej policjantów odpowiedzialnych za naruszenia.

Rzecznik Praw Obywatelskich interweniował także u Komendanta Stołecznego Policji w sprawie zatrzymania działaczy Ogólnopolskiego Związku Zawodowego Inicjatywa Pracownicza jadących 30 października 2020 r. do Warszawy na protest⁵. Osoby te były trzykrotnie zatrzymywane przez patrole policyjne w drodze do stolicy (dwa razy interwencję przeprowadził ten sam patrol). Wobec działaczy użyto przymusu bezpośredniego w postaci siły fizycznej i kajdanek założonych na ręce trzymane z tyłu. Nie otrzymawszy informacji o faktycznych i prawnych podstawach zatrzymania, przewiezieni oni zostali do KPP w Pruszkowie, gdzie poddano ich przeszukaniu i zbadano zawartość alkoholu we krwi. Po trzech godzinach osoby te zostały zwolnione, nie otrzymały jednak protokołów zatrzymania ani informacji o jego przyczynach.

Rzecznik przypomniał Komendantowi Stołecznemu, iż w przypadku osób zgromadzonych na ul. Smolnej w Warszawie, które znalazły się w analogicznej sytuacji 11 listopada 2017 r., sąd uznał, że pomimo niesporządzenia protokołów czynności funkcjonariuszy zakwalifikować należy jako zatrzymania, jednocześnie orzekając o ich niezasadności i nieprawidłowości.

Wobec kontrowersji towarzyszących manifestacji odbywającej się w Warszawie 18 listopada 2020 r., w szczególności związanych z użyciem siły fizycznej i teleskopowych pałek służbowych przeciwko protestującym przez nieumundurowanych i nieposiadających oznaczeń funkcjonariuszy Policji oraz użycia przez policjanta przemocy wobec wicemarszałka Sejmu RP, Rzecznik zwrócił się do Komendanta Stołecznego Policji o udzielenie wyjaśnień⁶. W zainteresowaniu pozostawały zwłaszcza kwestie faktycznych i prawnych podstaw podjęcia interwencji, skali zastosowania środków przymusu bezpośredniego, zatrzymań i czasu faktycznego pozbawienia wolności oraz ewentualnych zażaleń na zatrzymania⁷.

Rzecznik Praw Obywatelskich ze szczególnym niepokojem przyjął informacje dotyczące przypadków naruszania immunitetu obecnych podczas manifestacji parlamentarzystów i nieprzestrzegania praw dziennikarzy relacjonujących protesty. Za niedopuszczalne uznał zwłaszcza użycie gazu przeciwko posłankom, czy zniszczenie legitymacji poselskiej podczas prowadzonej interwencji⁸. RPO zaapelował do Komendanta Stołecznego o zbadanie postępowania podległych funkcjonariuszy Policji wobec osób objętych immunitetem parlamentarnym

⁵ Pismo RPO do KSP z dnia 3 listopada 2020 r., II.519.1590.2020.PS.

⁶ Wystąpienie RPO do KSP z dnia 19 listopada 2020 r., II.519.1694.2020.PS.

⁷ Wystąpienie RPO do MSWiA z dnia 11 grudnia 2020 r., KMP.570.12.2020.RK.

⁸ Wystąpienie RPO do KSP z dnia 20 listopada 2020 r., II.519.1694.2020.PS.

i przedstawienie informacji o poczynionych ustaleniach i ewentualnych działaniach podjętych wobec policjantów naruszających ten immunitet.

W reakcji na przekazy medialne dotyczące zatrzymania przez Policję fotoreporterki relacjonującej protesty przed Ministerstwem Edukacji Narodowej 23 listopada 2020 r., pomimo okazania legitymacji prasowej, RPO w wystąpieniu do Komendanta Stołecznego Policji podkreślił konieczność ochrony przedstawicieli mediów wykonujących obowiązki służbowe w czasie demonstracji⁹. Ponownie przywołał także obowiązujące standardy ochrony dziennikarzy podczas zgromadzeń publicznych.

Zgodnie z orzecnictwem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka przekazywanie informacji, np. z demonstracji publicznych, jest jednym z kluczowych zadań mediów jako tzw. „publicznego stróża” (ang. public watchdog) w demokratycznym społeczeństwie¹⁰.

W dniu 24 listopada 2020 r. Rzecznik Praw Obywatelskich, jego Zastępczyni oraz Dyrektor KMPT wzięli udział w posiedzeniu senackiej Komisji Praworządności, Praw Człowieka i Petycji¹¹, podczas której RPO przedstawił swoje dotychczasowe działania i ustalenia w kontekście protestów kobiet i towarzyszących im zatrzymań. Rzecznik wyraził swoje obawy wobec eskalacji zachowań ze strony Policji, w tym m.in. używania przez funkcjonariuszy gazu, czy pałek teleskopowych, a także naruszania immunitetu poselskiego, zatrzymywania dziennikarzy, czy angażowania grupy antyterrorystów do zabezpieczania pokojowej demonstracji. Podkreślił także budzącą niepokój kwestię wywożenia zatrzymanych poza miasto, do podwarszawskich jednostek Policji.

Rzecznik Praw Obywatelskich wystąpił także na posiedzeniu plenarnym Senatu RP 27 listopada 2020 r.¹², podczas którego zwrócił uwagę m.in. na intensyfikację działań Policji wobec protestujących, w tym na zatrzymywanie osób poniżej 18. roku życia. W zainteresowaniu RPO pozostają także kwestie dotyczące zamykania demonstrujących w tzw. policyjnych kotłach, które dopuszczalne być powinny wyłącznie w celu odizolowania osób agresywnych lub łamiących prawo. Z informacji przekazywanych przez osoby zatrzymywane w ten sposób wynika, iż

⁹ Wystąpienie RPO do KSP z dnia 24 listopada 2020 r., VII.564.123.2020.MM.

¹⁰ Wyrok ETPC z 2 października 2012 r. w sprawie Najafli p. Azerbejdżanowi, skarga nr 2594/07, oraz wyrok ETPC z 20 października 2012 r. w sprawie Pentikäinen p. Finlandii, skarga nr 11882/10.

¹¹ <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/rpo-w-senackiej-komisji-eskalacja-zachowan-policji>

¹² Tekst wystąpienia dostępny jest na stronie: <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/rpo-by-policja%C2%A0byla-bardziej-nastawiona-na%C2%A0przestrzezenie-prawa-czlowieka>

w niektórych przypadkach otoczone były przez funkcjonariuszy przez nawet 6 godzin. Nie miały także w tym czasie możliwości zaspokojenia potrzeb fizjologicznych.

RPO zwrócił uwagę, że Policja nie wyciąga wniosków z wcześniejszych interwencji. W tym kontekście odwołał się do odpowiedzi przekazanej przez Komendanta Stołecznego Policji, z której wynika, że w odniesieniu do zatrzymań podczas protestów przedsiębiorców w maju 2020 r. sąd w 79 przypadkach uznał zatrzymania za bezzasadne, nielegalne lub nieprawidłowe¹³.

Rzecznik przedstawił również wstępne wnioski płynące z wizytacji ad hoc przeprowadzonych przez KMPT. Konkludując zaproponował przygotowanie przez Senat projektu ustawy wzmacniającej przestrzeganie praw człowieka w działalności Policji.

„Uważam, że Senat mógłby podjąć inicjatywę ustawodawczą, którą można by roboczo nazwać „Ustawa o przestrzeganiu praw człowieka w działalności Policji”, która podkreśliłaby znaczenie tych najbardziej podstawowych norm konstytucyjnych w działalności policji.

Jednocześnie podjęcie prac nad taką ustawą dałoby przestrzeń do zorganizowania wysłuchania publicznego. Bo wielu obywateli chciałoby opowiedzieć o swojej historii, poskarżyć się na to, jak zostali potraktowani, albo jak się czują traktowani w zderzeniu z mocą aparatu władzy. Myślę też, że jest wielu policjantów, którzy chcieliby służyć w formacji, która charakteryzuje się zaufaniem społecznym porównywalnym ze Strażą Pożarną czy wojskiem, a niestety w ostatnim czasie nie mają na to szansy, bo z różnych powodów straciła część społecznego zaufania.”

Rzecznik Praw Obywatelskich prof. Adam Bodnar

W kontekście zatrzymań towarzyszących protestom podkreślić należy działalność Zastępczyni Rzecznika Praw Obywatelskich, która w badanym okresie wielokrotnie podejmowała osobiste interwencje w stołecznych jednostkach Policji, także w późnych godzinach wieczornych¹⁴. W czasie prowadzonych czynności rozmawiała z przebywającymi w miejscach zatrzymań osobami, adwokatami, funkcjonariuszami Policji. Nawiązała także kontakt telefoniczny z innymi zatrzymanymi, którzy zdecydowali się przekazać informacje dotyczące sposobów zatrzymania, warunków detencji i sposobu traktowania przez funkcjonariuszy. Z uwagi na dużą wartość

¹³ <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/stoleczna-policja-bezzasadnie-zatrzymuje-manifestantow-rpo-do-senatu>

¹⁴ Zastępczyni RPO podjęła następujące interwencje: 24 października 2020 r. w KP Warszawa Żoliborz (ul. Rydygiera), 25 października 2020 r. w KRP Warszawa I (ul. Wilcza), 23 listopada 2020 r. w KRP Warszawa I, 28 listopada 2020 r. w KRP Warszawa VI (ul. Jagiellońska), 28 listopada 2020 r. w KPP w Piasecznie, 9 grudnia 2020 r. w KRP Warszawa I.

poczynionych ustaleń dla oceny sytuacji osób pozbawionych wolności, wnioski płynące z interwencji Zastępczyni RPO włączone zostały do treści niniejszego Raportu.

Zastępczyni Rzecznika uczestniczyła w posiedzeniu sejmowej Komisji Administracji i Spraw Wewnętrznych poświęconej działaniom Policji podejmowanym w związku z odbywającymi się protestami przeciwko zaostrzeniu przepisów aborcyjnych¹⁵. Na posiedzeniu obecni byli także m.in. Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz Komendant Główny Policji, którzy pozytywnie ocenili postępowanie funkcjonariuszy zabezpieczających zgromadzenia.

Zaznaczyć należy, iż w Biurze RPO w okresie od 22 października 2020 r. do 7 stycznia 2021 r. zarejestrowano łącznie 40 spraw dotyczących interwencji Policji w związku z protestami po ogłoszeniu wyroku TK. Spośród tych spraw 16 dotyczyło zatrzymań uczestników protestów, 9 podjętych zostało z inicjatywy RPO.

3. Naruszenie mandatu KMPT

Podczas wizytacji prowadzonych 10 listopada 2020 r. w KRP Warszawa VI oraz 19 listopada 2020 r. w KRP Warszawa I przedstawicielka Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur napotkała trudności w realizacji uprawnień KMPT wynikających z OPCAT i Ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich.

W czasie pierwszej ze wspomnianych wizytacji przedstawicielkę KMPT poinformowano o obecności w jednostce osoby zatrzymanej, a także o tym, że ze względu na zaplanowane czynności na komendzie pojawić ma się niebawem jej pełnomocnik. Mając na uwadze powyższe, prowadząca wizytację wyraziła wolę przeprowadzenia rozmowy z zatrzymaną przed przyjazdem adwokata.

W trakcie rozmowy telefonicznej z funkcjonariuszem nadzorującym sprawę, przedstawicielce KMPT odmówiono możliwości kontaktu z zatrzymaną z uwagi na zaplanowane czynności. Przesłuchanie rozpoczęło się dopiero ok. 30 minut później. We wskazanym czasie wizytująca mogłaby przeprowadzić zaplanowane czynności, w związku z czym odmowę kontaktu z osobą zatrzymaną należy uznać za nieuzasadnioną.

Ostatecznie rozmowa odbyła się już po przesłuchaniu, początkowo w wydzielonej poczekalni. Ze względu jednak na brak warunków zapewniających poufność, przedstawicielka KMPT zwróciła się do dyżurnego o udostępnienie innego pomieszczenia. Funkcjonariusz wskazał pokój przesłuchań informując jednocześnie, że będzie ono dostępne jedynie przez kilka minut z uwagi na inne zaplanowane czynności.

¹⁵ <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/zastepczyni-rpo-interweniuje-na-komendzie-policji>

Podczas kolejnej wizytacji w KRP Warszawa I w dniu 19 listopada 2020 r. przedstawicielka Krajowego Mechanizmu poinformowana została przez Zastępcę Komendanta, iż w wyniku poprzednich czynności prowadzonych przez KMPT w jednostce, Prokuratura jako organ prowadzący postępowania przygotowawcze zażądała złożenia wyjaśnień dotyczących podstawy prawnej, zgodnie z którą Krajowemu Mechanizmowi Prewencji Tortur udzielane są informacje na temat osób zatrzymanych. Funkcjonariuszy poinformowano również, że zgodnie z przepisami Kodeksu postępowania karnego jedynie strony oraz ich pełnomocnicy/obrońcy mają dostęp do informacji dot. zatrzymania.

Po przekazaniu ustnej informacji na temat podstawy prawnej funkcjonowania i uprawnień KMPT Zastępca Komendanta skontaktował się z Prokuratorem Rejonowym dla Warszawy Śródmieście – Północ, zgodnie z właściwością miejscową. Prokurator Rejonowy odmówił przedstawicielce KMPT dostępu do dokumentacji dotyczącej zatrzymanego, informując jednocześnie, że skontaktuje się w tej sprawie z Prokuratorem Okręgowym. W późniejszym czasie otrzymała informację, że prokurator decyzję podtrzymał.

W wyniku interwencji Dyrektora KMPT ostatecznie zarządzenie o udostępnieniu akt wydała asesora Prokuratury Rejonowej Warszawa Śródmieście-Północ. Funkcjonariusz udostępniający dokumentację zwrócił się do prowadzącej wizytację o pisemne potwierdzenie faktu zapoznania się z dokumentacją oraz wykonania dokumentacji fotograficznej.

Wobec powyższego Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur przypomina, iż na mocy postanowień OPCAT, KMPT ma nieograniczony dostęp do wszystkich miejsc zatrzymań w rozumieniu Protokołu fakultatywnego, w tym jednostek Policji¹⁶. KMPT ma również dostęp do wszystkich informacji dotyczących traktowania tych osób, jak również warunków ich zatrzymania, w tym akt postępowania przygotowawczych. Przedstawicielom Krajowego Mechanizmu przysługuje zwłaszcza prawo odbywania prywatnych rozmów bez świadków z osobami pozbawionymi wolności¹⁷. Ponadto zgodnie z ustawą o Rzeczniku Praw Obywatelskich przedstawiciele KMPT jako przedstawiciele Rzecznika są uprawnieni do rejestrowania dźwięku lub obrazu w miejscach, w których przebywają osoby pozbawione wolności, za zgodą osób, które będą rejestrowane¹⁸.

O powyższych uprawnieniach, a także metodologii pracy KMPT Komendant Główny Policji był informowany przed rozpoczęciem monitoringu komisariatów i komend Policji¹⁹. Zadeklarował wówczas pełną współpracę ze strony Policji²⁰.

¹⁶ Art. 4, 19 i 20 OPCAT i art. 1 ust. 4 z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (t.j. Dz. U. z 2020 r., poz. 627).

¹⁷ Art. 20 pkt. b) i d) OPCAT.

¹⁸ Art. 13 ust. 1 a. ustawy o Rzeczniku Praw Obywatelskich.

¹⁹ Pismo Zastępczyni Rzecznika Praw Obywatelskich Hanny Machińskiej z dnia 3 października 2018 r., znak KMP.570.26.2018.RK.

W tym kontekście warto także podkreślić, że w odpowiedzi na pismo Zastępczyni Rzecznika Praw Obywatelskich do Komendanta Głównego Policji, dotyczące podjęcia wobec funkcjonariuszy Policji działań informacyjnych w zakresie OPCAT oraz mandatu KMPT²¹, Dyrektor Gabinetu Komendanta Głównego Policji dokonał analizy obowiązujących przepisów, której wnioski tożsame były z zaprezentowanymi przez Zastępczynię RPO²². W przytoczonym piśmie Dyrektor Gabinetu KGP zaznaczył m.in.:

Uprawnienie z art. 20 lit. b Protokołu do Konwencji w sprawie zakazu tortur do dostępu do wszystkich informacji dotyczących sposobu traktowania osób pozbawionych wolności (zatrzymanych) oraz warunkach ich zatrzymania (przetrzymywania, uwięzienia), w tym poprzez wgląd (dostęp) do dokumentacji i akt sprawy, które mogą stanowić akta postępowania przygotowawczego jest odrębnym prawem od prawa żądania przedłożenia informacji o stanie sprawy prowadzonej przez sądy, a także prokuraturę i inne organy ścigania oraz żądania do wglądu w Biurze Rzecznika Praw Obywatelskich akt sądowych i prokuratorskich oraz akt innych organów ścigania po zakończeniu postępowania i zapadnięciu rozstrzygnięcia tj. prawa określonego w art. 13 ust. 1 pkt 3 ustawy o RPO.

Przepis art. 13 ust. 1 pkt 3 ustawy o RPO nie może stanowić podstawy odmowy udzielenia RPO lub przedstawicielom RPO realizującym zadania KMPT wglądu w akta postępowania przygotowawczego podczas realizowanych przez nich wizytacji krajowego mechanizmu prewencji (...).

²⁰ Pismo Komendanta Głównego Policji gen. insp. dr Jarosława Szymczyka z dnia 26 listopada 2018 r., znak l.dz. Gpc-841/18.

²¹ Pismo Zastępczyni Rzecznika Praw Obywatelskich Hanny Machińskiej z dnia 3 czerwca 2019 r., znak KMP.570.14.2019.RK.

²² Pismo Dyrektora Gabinetu Komendanta Głównego Policji z dnia 2 lipca 2019 r., znak Kpp-5054/4583/2019.

Przepis art. 13 ust. 1 pkt 3 ustawy o RPO, czy też przepisy Kodeksu postępowania karnego nie mogą być podstawą do odmowy lub uzależnienia udzielenia wglądu do akt postępowania przygotowawczego od zgody prokuratora lub innego organu prowadzącego postępowanie karne, w przypadku gdy przedstawiciele KMPT wizytują miejsca zatrzymań w jednostkach organizacyjnych Policji i korzystają z uprawnień określonych w art. 20 lit. b Protokołu do Konwencji w sprawie zakazu tortur w zakresie dostępu do informacji dotyczących sposobu traktowania osób zatrzymanych (osób pozbawionych wolności) na miejscu w jednostce organizacyjnej Policji w ramach wykonywania mandatu krajowego mechanizmu prewencji.

W zakończeniu w/w pisma uznano także za zasadne skierowanie do jednostek organizacyjnych Policji wystąpienia w zakresie praw i obowiązków związanych z realizacją zadań KMPT przez RPO i jego przedstawicieli oraz zasad ich realizacji w jednostkach organizacyjnych Policji.

Mając na uwadze powyższe Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur zaleca Komendantowi Stołecznemu Policji zobowiązanie komendantów podległych mu jednostek do zapoznania funkcjonariuszy pełniących tam służbę z treścią przywołanego powyżej pisma Dyrektora Gabinetu Komendanta Głównego Policji.

Wziąwszy pod uwagę zadania prokuratury wynikające z art. 2 i w sposób enumeratywny dookreślone w art. 3 § 1 Ustawy z dnia 28 stycznia 2016 r. Prawo o prokuraturze²³ oraz wpływ, jaki ich wykonywanie wywiera na sytuację osób w detencji, KMPT wyraża najwyższy niepokój związany z nieznaną przez prokuratorów przepisów prawa powszechnie obowiązującego, na co wskazywać może żądanie wyjaśnień od Policji odnośnie mandatu Krajowego Mechanizmu i odmowa udzielenia przedstawicielce KMPT dostępu do dokumentacji dotyczącej osoby zatrzymanej. W tym kontekście szczególnie nieuprawnionym jest podważanie kompetencji KMPT. Jak bowiem wskazano powyżej, mandat Krajowego Mechanizmu wynika bezpośrednio z OPCAT, który jako umowa międzynarodowa, ratyfikowana na podstawie uprzedniej zgody wyrażonej w ustawie, stanowi część polskiego porządku prawnego i jest bezpośrednio stosowany. Co więcej, w przypadku kolizji przepisów, Protokół fakultatywny ma pierwszeństwo przed ustawą²⁴.

²³ Tekst jedn. Dz. U. z 2019 r. poz. 740, z 2020 r. poz. 190, 875.

²⁴ Art. 91 Konstytucji RP.

4. Zakaz represji

Stosownie do art. 21 ust. 1 OPCAT żadna osoba (np. osoba zatrzymana, funkcjonariusz lub pracownik Komisariatu, członek rodziny, inna osoba) lub organizacja, która przekazała KMPT informację, nie może ponieść jakiejkolwiek sankcji lub uszczerbku z tego tytułu, niezależnie czy udzieliła informacji prawdziwej, czy fałszywej.

Wskazany przepis OPCAT stanowi bowiem, że *żadna władza lub funkcjonariusz nie nakaże, nie zastosuje, nie pozwoli ani nie dopuści do stosowania jakiejkolwiek sankcji przeciwko jakiejkolwiek osobie lub organizacji, za przekazanie krajowemu mechanizmowi prewencji jakiejkolwiek informacji, prawdziwej bądź fałszywej, i żadna taka osoba lub organizacja nie poniesie żadnego uszczerbku w jakikolwiek inny sposób.*

5. Gwarancje antytorturowe

5.1. Dostęp do adwokata od początku zatrzymania

Możliwość kontaktu z adwokatem lub radcą prawnym od pierwszych chwil po zatrzymaniu stanowi dla osób pozbawionych wolności zabezpieczenie o fundamentalnym znaczeniu. Obecność profesjonalnego pełnomocnika podczas prowadzonych z zatrzymanymi czynności pozwala w pełniejszy sposób zrozumieć im sytuację, w której się znaleźli oraz poznać przysługujące prawa. Co więcej, dostęp do prawnika pozwala skutecznie zminimalizować ryzyko stosowania tortur lub innych form niedozwolonej przemocy, które jak pokazuje doświadczenie Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur największe jest właśnie bezpośrednio po zatrzymaniu. Na ogromne znaczenie kontaktu z adwokatem lub radcą prawnym dla realizacji podstawowych praw osób zatrzymanych zwrócił także uwagę ustawodawca projektując przepisy Kodeksu postępowania karnego:

Art. 245. § 1. Zatrzymanemu na jego żądanie należy niezwłocznie umożliwić nawiązanie w dostępnej formie kontaktu z adwokatem lub radcą prawnym, a także bezpośrednią z nimi rozmowę; w wyjątkowych wypadkach, uzasadnionych szczególnymi okolicznościami, zatrzymujący może zastrzec, że będzie przy niej obecny.

Prawo do uzyskania pomocy prawnej we wczesnym stadium postępowania karnego wynika z orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, który wielokrotnie podkreślał, że dostęp podejrzanego do obrońcy, w tym umożliwienie przygotowania się do obrony i realizowania tego prawa w toku postępowania, jest niezwykle istotny z punktu widzenia rzetelności procesu sądowego i powinien być zagwarantowany od pierwszego przesłuchania przez Policję.

W 2016 r. ETPCz wskazał, że prawo każdej osoby oskarżonej o popełnienie przestępstwa do skutecznej obrony wykonywanej przez adwokata, zagwarantowane art. 6 ust. 3 lit. C Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, jest jedną z fundamentalnych cech sprawiedliwego procesu. Niezwłoczny dostęp do adwokata stanowi istotną przeciwwagę dla bezbronności podejrzanych umieszczonych w areszcie policyjnym, stanowi fundamentalną gwarancję przeciwko przymusowi i niewłaściwemu traktowaniu podejrzanego przez policję²⁵.

W kontekście przywołanego powyżej przepisu Kodeksu postępowania karnego wskazać należy, że w praktyce nie każda osoba zatrzymana ma w Polsce rzeczywisty dostęp do adwokata lub radcy prawnego od początku zatrzymania. Szczęólnego podkreślenia wymaga sytuacja osób ubogich, których nie stać na pokrycie kosztów pomocy prawnej. KMPT od lat alarmuje, iż obowiązująca procedura wyboru obrońcy z urzędu nie chroni osób w detencji od momentu następującego bezpośrednio po zatrzymaniu. Wniosek o przyznanie obrońcy z urzędu można bowiem złożyć dopiero po pierwszym przesłuchaniu w charakterze podejrzanego. Z uwagi na powyższe dochodzi do sytuacji, gdy do czasu wyznaczenia obrońcy z urzędu i jego pierwszego kontaktu z klientem, funkcjonariusze realizują z zatrzymanym czynności służbowe (np. przesłuchania, rozpytania).

Trudności w zapewnieniu kontaktu z adwokatem/radcą prawnym od momentu zatrzymania są sygnalizowane zarówno przez organy i instytucje międzynarodowe m.in. Europejski Komitet Zapobiegania Torturom (dalej: CPT), Komitet Przeciwko Torturom (dalej: CAT), jak i przez polskie stowarzyszenia adwokackie i samorządy zawodowe.

Najwyższe zaniepokojenie KMPT budzi brak jakiegokolwiek postępu we wzmiankowanym zakresie. Stanowisko to zbieżne jest z ustaleniami poczynionymi przez CPT podczas pierwszej w Polsce wizytacji typu ad hoc przeprowadzonej w dniach 9-16 września 2019 r., której celem był przegląd realizacji wieloletnich zaleceń Komitetu dotyczących traktowania osób przebywających w policyjnych miejscach detencji²⁶.

²⁵ Wyrok ETPCz z dnia 13 września 2016 r. w sprawie Ibrahim i Inni przeciwko Zjednoczonemu Królestwu (Wielka Izba, skargi nr 50541/08, 50571/08, 50573/08 i 40351/09).

²⁶ Raport CPT z wizyty ad hoc w Polsce, CPT/Inf (2020) 31.

CPT: W opublikowanym 28 października 2020 r. raporcie z wizytacji ad hoc wskazano m.in., iż dostęp osób zatrzymanych (także nieletnich) do prawnika należy oceniać w dalszym ciągu w kategorii wyjątku. W praktyce kontakt z adwokatem lub radcą prawnym zapewniony został tylko tym zatrzymanym, z którymi rozmawiali przedstawiciele Komitetu, których stać było na pomoc prawną i jednocześnie znali nazwisko oraz numer telefonu pełnomocnika. Pomimo wydanych uprzednio zaleceń, w dalszym ciągu osoby zatrzymane nie mogą liczyć na pomoc prawnika z urzędu przed wszczęciem postępowania sądowego²⁷.

CPT zwrócił także uwagę, iż polskie władze w dalszym ciągu nie dokonały transpozycji Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady UE 2016/1919 z dnia 26 października 2016 r. do przepisów prawa krajowego. Zgodnie z dyrektywą podejrzani, którzy nie posiadają wystarczających środków na pokrycie kosztów pomocy adwokata, mają prawo do korzystania z pomocy prawnej z urzędu, gdy wymaga tego dobro wymiaru sprawiedliwości. Pomoc prawna z urzędu powinna być przyznana bez zbędnej zwłoki i najpóźniej przed przesłuchaniem danej osoby przez Policję, inny organ ścigania lub przez organ sądowy, lub przed przeprowadzeniem konkretnych czynności dochodzeniowo-śledczych lub dowodowych²⁸.

Komitet zaapelował także do polskich władz o niezwłoczne podjęcie działań, we współpracy z Naczelną Radą Adwokacką, w celu zapewnienia skutecznego i odpowiednio finansowanego systemu bezpłatnej pomocy prawnej dostępnej od początku zatrzymania, jeśli osoba zatrzymana nie jest w stanie pokryć jej kosztów²⁹.

W 2019 r. także CAT ocenił, że osoby zatrzymane w Polsce są pozbawione w praktyce, możliwości kontaktu z adwokatem lub radcą prawnym, od chwili zatrzymania, w tym przed pierwszym przesłuchaniem przez organy ścigania. Komitet wskazał na konieczność podjęcia przez polskie władze skutecznych środków, w celu zagwarantowania wszystkim zatrzymanym podstawowych gwarancji procesowych od samego początku pozbawienia wolności, zgodnie ze standardami międzynarodowymi. Zwrócił także uwagę na potrzebę implementacji do polskiego

²⁷ Tamże, § 21.

²⁸ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/1919 z dnia 26 października 2016 r. w sprawie pomocy prawnej z urzędu dla podejrzanych i oskarżonych w postępowaniu karnym oraz dla osób, których dotyczy wnioski w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania (Dz.U.UE.L.2016.297.1)

²⁹ Raport CPT z wizyty ad hoc w Polsce, CPT/Inf (2020) 31 § 22.

prawa Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2013/48/UE z dnia 22 października 2013 r., jak również zapewnienia w praktyce zawartych tam wytycznych³⁰.

Powyższe wnioski zbieżne są również z ustaleniami opisanymi w raportach z wizyt w Polsce przeprowadzonych przez CPT w 2017 r.³¹ oraz przez Podkomitet ONZ ds. Zapobiegania Torturom oraz Innemu Okrutnemu, Nieludzkiemu, Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (SPT) w 2018 r.³².

Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur od lat zwraca uwagę na problem braku dostępu do obrońcy od początku zatrzymania³³. Był on również sygnalizowany Ministrowi Sprawiedliwości przez Rzecznika Praw Obywatelskich³⁴. Niestety, od 2017 r. Minister nie udzielił Rzecznikowi odpowiedzi na skierowane w tej sprawie wystąpienia generalne.

Zgodnie z Dyrektywą 2013/48/UE podejrzani lub oskarżeni w postępowaniu karnym mają prawo dostępu do adwokata w takim terminie i w taki sposób, aby osoby te mogły rzeczywiście i skutecznie wykonywać przysługujące im prawo do obrony. Dostęp do adwokata powinien nastąpić bez zbędnej zwłoki: przed przesłuchaniem przez Policję lub inny organ ścigania lub organ sądowy, w momencie prowadzenia przez organy ścigania lub inne właściwe organy czynności dochodzeniowych lub innych czynności dowodowych, niezwłocznie po pozbawieniu wolności, zanim podejrzani lub oskarżeni zostali wezwani do stawiennictwa przed sądem właściwym w sprawach karnych w odpowiednim czasie, zanim ww. osoby stawią się przed tym sądem³⁵.

Podkreślić należy, że Rzecznik Praw Obywatelskich od 2017 r. RPO apeluje do Ministra Sprawiedliwości o implementację Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/48/UE. Resort sprawiedliwości uznał jednak, że polskie przepisy są z nią zgodne i zmiany nie są w tym aspekcie potrzebne. W wystąpieniu z 2019 r. RPO przytoczył argumenty CAT, wskazując przy tym

³⁰ Committee against Torture, Concluding observations on the seventh periodic report of Poland, 29 August 2019, CAT/C/POL/CO/7, pkt. 16.

³¹ Raport CPT z wizyty w Polsce, CPT/Inf (2018) 39, § 23.

³² Sprawozdanie SPT z wizyty w Polsce w dniach 9–18 lipca 2018 r., CAT/OP/POL/ROSP/1.

³³ Raporty roczne Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności w Polsce Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur.

³⁴ Wystąpienia Generalne RPO do Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 kwietnia 2017 r. i 27 września 2018 r., KMP.570.3.2017.RK.

³⁵ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2013/48/UE z dnia 22 października 2013 r. w sprawie prawa dostępu do adwokata w postępowaniu karnym i w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania oraz w sprawie prawa do poinformowania osoby trzeciej o pozbawieniu wolności i prawa do porozumiewania się z osobami trzecimi i organami konsularnymi w czasie pozbawienia wolności (Dz.U.UE.L.2013.294.1)

m.in., że w świetle przepisów Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej niewdrożenie dyrektywy w praktyce może oznaczać bezpośrednie jej stosowanie przez sądy w miejsce sprzecznych z nią przepisów, a także możliwe podważanie legalności czynności procesowych sprzecznych z jej wymogami, ponadto może skutkować odpowiedzialnością odszkodowawczą państwa³⁶.

Warto także przytoczyć stanowisko Okręgowej Rady Adwokackiej w Warszawie, która wskazała, że w maju 2019 r. minął termin w którym Polska była zobowiązana implementować do porządku prawnego dyrektywę w sprawie pomocy prawnej z urzędu dla podejrzanych i oskarżonych w postępowaniu karnym oraz dla osób, których dotyczy europejski nakaz aresztowania³⁷.

Badając realizację prawa do pomocy prawnej podczas przeprowadzonych przez KMPT wizytacji ad hoc w okresie od 23 października do 14 grudnia 2020 r. wizytujący pod uwagę wzięli międzynarodowe standardy oraz przepisy prawa powszechnie obowiązującego. Przedstawiciele Krajowego Mechanizmu oceniając ewentualne postępy w zapewnieniu osobom zatrzymanym dostępu do prawnika odnieśli się także do wniosków przedstawionych w raporcie KMPT z wizytacji ad hoc przeprowadzonej 8 sierpnia 2020 r.³⁸ W przypadku osób zatrzymanych w Warszawie 7 sierpnia 2020 r., z którymi rozmawiali przedstawiciele KMPT to właśnie kwestia dostępu do adwokata/radcy prawnego od pierwszych chwil zatrzymania była kluczowym problemem³⁹.

W oparciu o przeprowadzone rozmowy stwierdzić należy, iż w przypadku zatrzymań towarzyszących protestom odbywającym się w okresie od 22 października do 13 grudnia 2020 r. nastąpiła pewna poprawa w zakresie zapewnienia pomocy prawnej osobom zatrzymanym. Osoby, z którymi rozmawiali przedstawiciele KMPT, zwracały przede wszystkim uwagę na fakt, iż w przeciwieństwie do sytuacji z sierpnia 2020 r., w większości przypadków kontakt z adwokatem lub radcą prawnym był realizowany, nawet jeśli osoba zatrzymana nie znała personaliów prawnika, a posiadała jedynie numer tzw. telefonu antyrepresyjnego, który przekazywali sobie protestujący. Niemniej, niektórzy z zatrzymanych wskazywali na problemy w uzyskaniu dostępu do pomocy prawnej.

³⁶ Wystąpienie generalne RPO z dnia 8 października 2019 r., sygn.. II.5150.9.2014.

³⁷ Stanowisko nr 1 Okręgowej Rady Adwokackiej w Warszawie z dnia 9 sierpnia 2020 r. dotyczące pełnej realizacji prawa do obrony osób zatrzymywanych.

³⁸ Raport Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur z wizytacji „ad hoc” pomieszczeń dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych do wytrzeźwienia, znajdujących się w jednostkach podległych Komendzie Stołecznej Policji, KMP.570.5.2020.MK.

³⁹ Tamże, pkt 3 lit. a.

Osoba zatrzymana w czasie jednego z pierwszych protestów po wydaniu przez TK wyroku poinformowała przedstawicieli KMPT, że po przewiezieniu na komisariat, gdzie prowadzone były wstępne czynności, m.in. sporządzono protokół zatrzymania, funkcjonariusz przekazał jej, że możliwość kontaktu z adwokatem przysługuje tylko w sytuacji udzielenia mu uprzednio pełnomocnictwa. Ostatecznie adwokat uczestniczył w prowadzonych czynnościach dzięki informacji o miejscu zatrzymania przekazanej przez osobą bliską zatrzymanej.

W czasie innej wizytacji z informacji uzyskanej zarówno od samej zatrzymanej jak i jej adwokata wynikało, że prawo dostępu do pomocy prawnej nie było respektowane. Z relacji zatrzymanej wynikało, że funkcjonariusze mieli między sobą komentować sytuację słowami: „Nie będą nam się tu żadni posłowie i posłanki kręcić”. Później miała zostać poinformowana, że ma prawo skontaktować się jedynie z adwokatem, któremu wcześniej udzieliła upoważnienia do obrony. Zatrzymana zażądała poinformowania znajomej prawniczki jednak ta nie odebrała telefonu. Wówczas funkcjonariusz miał skomentować, że zatrzymana wykorzystała jedną szansę i jeśli adwokat nie oddzwoni „to nie będzie prawnika”.

Ostatecznie adwokat oddzwoniła ale w związku z tym, że była to osoba z innego województwa prawdopodobnie nie była w stanie świadczyć pomocy. Z zatrzymaną próbował skontaktować się inny adwokat, zawiadomiony przez osoby trzecie.

Z informacji przekazanych przez obrońcę zatrzymanej wynika, że odmówiono mu kontaktu z klientką. Adwokat poinformował, że w godzinach wieczornych ok. godz. 21:00 stawiał się w Komendzie prosząc o kontakt z zatrzymaną oraz składając na piśmie wnioski o dopuszczenie do wszelkich czynności z udziałem zatrzymanej. Powiedziano mu, że było to w tamtym momencie niemożliwe, a wszystkie czynności zostały już zakończone. Z protokołu zatrzymania wynika jednak, że jego sporządzanie zakończono dopiero o godz. 21:10, natomiast jak wskazała zatrzymana, czynności trwały jeszcze długo po przygotowaniu protokołu. Jak wynika z rejestru przyjęć w PdOZ, osobę tę umieszczono tam dopiero o godz. 01:55. **Z uwagi na powyższe za niezgodne z prawdą uznać należy informacje przekazane adwokatowi przez funkcjonariuszy.**

Sama zatrzymana wskazała także w rozmowie z przedstawicielami KMPT, że nie miała informacji, iż adwokat próbuje się z nią skontaktować.

W trakcie prowadzonych czynności inny zatrzymany przekazał przedstawicielowi KMPT, iż po przewiezieniu na komisariat policjant miał mu powiedzieć, że „to nie jest amerykański film, żeby sobie teraz prawnika szukał”. W czynnościach brał ostatecznie udział adwokat, który stawiał się w jednostce, pomimo iż nie został poinformowany przez funkcjonariuszy o zatrzymaniu.

Należy także przywołać w tym kontekście przykład osoby zatrzymanej, która twierdziła podczas rozmowy z przedstawicielami KMPT, że pomimo zgłoszenia chęci rozmowy z prawnikiem

uprawnienia tego została pozbawiona. Z protokołu zatrzymania tejże osoby wynika, że nie żądała ona kontaktu z adwokatem. Zapis ten stoi jednak w sprzeczności z nagraniami kamer monitoringu, gdzie słychać, jak osoba zatrzymana wielokrotnie żąda kontaktu z pełnomocnikiem.

W ocenie KMPT na podkreślenie zasługuje poświęcenie wielu adwokatów i radców prawnych, którzy pełniąc całodobowo dyżury udzielali na miejscu nieodpłatnej pomocy prawnej zatrzymanym. Ogromne znaczenie ma w tym kontekście także zorganizowany przez prawników udzielających pomocy zatrzymanym skuteczny system obiegu informacji dotyczących zatrzymań oraz jednostek Policji, do których przewożono protestujących.

Z całą mocą należy jednak podkreślić, iż nie do zaakceptowania jest sytuacja, w której realizacja podstawowego prawa osób zatrzymanych do kontaktu z prawnikiem uzależniona jest wyłącznie od funkcjonujących oddolnych inicjatyw i dobrej woli prawników. Zdaniem KMPT przyzwolenie na tego typu rozwiązania prowadzić może do niebezpiecznej próby przeniesienia odpowiedzialności za ochronę podstawowych praw osób pozbawionych wolności z instytucji, które z mocy prawa są do tego zobowiązane, na obywateli. Co więcej, wśród zatrzymanych, z którymi rozmawiali przedstawiciele KMPT dominowały osoby zatrzymane po raz pierwszy w życiu, które nie miały świadomości przysługujących im praw.

Uznać także należy, iż samo istnienie inicjatyw takich jak tzw. telefon antyrepresyjny najdobitniej uwidocznia utrzymujący się brak systemowych rozwiązań w zakresie zapewnienia dostępu do prawnika od początku zatrzymania i związaną z tym obawę społeczeństwa.

KMPT podkreśla od lat znaczenie, jakie dla zapewnienia dostępu do pomocy prawnej mają listy adwokatów i radców prawnych, uprawnionych do pełnienia roli obrońcy, na terenie właściwości odpowiedniego samorządu prawniczego, dostępne w policyjnych miejscach zatrzymań. Policjanci powinni informować o jej istnieniu osoby zatrzymane i udostępniać im ją, w przypadku zgłoszenia takiej chęci. Standard ten jest zgodny z rekomendacjami CPT, który zalecał sporządzenie, we współpracy z samorządem prawniczym, list prawników z urzędu, dostępnych dla osób zatrzymanych, które powinny być dostępne w każdym komisariacie policji⁴⁰.

⁴⁰ Raport CPT z wizyty w Serbii, CPT/Inf (2018) 21, § 17; Raport CPT z wizyty na Słowenii, CPT/Inf (2017) 27, § 15

Zgodnie z zasadami i wytycznymi ONZ w zakresie dostępu do pomocy prawnej w sprawach karnych, w celu zapewnienia szybkiego dostępu do pomocy prawnej na posterunkach policji, zaleca się utworzenie, w porozumieniu z samorządem prawniczym, listy prawników⁴¹.

CAT w uwagach końcowych, dotyczących realizacji przez Polskę Konwencji ONZ w sprawie zakazu stosowania tortur⁴², wskazał na obowiązki informacyjne policjantów w tym zakresie. Komitet podkreślił, że Polska powinna podjąć skuteczne środki, w celu zapewnienia wszystkim zatrzymanym, zgodnie z prawem i w praktyce, wszystkich podstawowych gwarancji prawnych od samego początku ich pozbawienia wolności, zgodnie z międzynarodowymi standardami. Funkcjonariusze na posterunkach policji są odpowiedzialni za dostarczenie osobom zatrzymanym listy dyżurnych adwokatów i radców prawnych⁴³.

Jak pokazuje doświadczenie KMPT, listy adwokatów i radców prawnych przechowywane są na dyżurkach komisariatów (wraz z dostępem do ich elektronicznej wersji). W pokoju dyżurnego w jednym z wizytowanych PdOZ umieszczono informację o treści: „W razie potrzeby znalezienia kontaktu z Adwokatem lub Radcą Prawnym informuję, iż w przeglądarkach internetowych Mozilla Firefox i Chrome zostały utworzone skróty do aktualnych list Adwokatów i Radców Prawnych na oficjalnych stronach internetowych, zgodnie z zaleceniami KMPT”. Z kolei w innym PdOZ na korytarzu wywieszona była „lista adwokatów w Warszawie”, zawierająca: imię i nazwisko adwokata, numer telefonu, rodzaj prowadzonych spraw i informację na temat posługiwania się językiem angielskim.

Wobec powyższego stwierdzić należy, że lista adwokatów i radców prawnych dostępna w jednostce spełnia istotną rolę wyłącznie w sytuacji, kiedy informacja o niej przekazywana jest osobie zatrzymanej. W czasie jednej z wizytacji przedstawiciel KMPT uzyskał od osoby

⁴¹ Annex United Nations Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems, A. Introduction, pkt. 2; Principle 3. Legal aid for persons suspected of or charged with a criminal offence, pkt. 21. Zasady i wytyczne przyjęte przez Zgromadzenie Ogólne ONZ dnia 20 grudnia 2012 r.

⁴² Konwencja w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 10 grudnia 1984 r. (Dz. U. z 1989 r., Nr 63, poz. 378).

⁴³ Committee against Torture, Concluding observations on the seventh periodic report of Poland, 29 August 2019, CAT/C/POL/CO/7, pkt. 15 b) i 16 b).

zatrzymanej informację, iż zrezygnowała ona z kontaktu z adwokatem wobec konieczności podania jego numeru. Jednocześnie nie poinformowano jej o istnieniu listy prawników. W innym przypadku policjanci co prawda zapytali zatrzymanego, czy ma adwokata natomiast wobec odpowiedzi przeczącej nie przekazano mu informacji o możliwości skorzystania z listy prawników. Jeden z zatrzymanych dopytywany, czy został poinformowany jak wyglądałoby udzielenie pomocy prawnej, gdyby wyraził taką chęć, przyznał że tego mu nie wytłumaczono. Domyślał się, że „pewnie jest jakaś lista”, nie wiedział jednak czy pomoc ta jest świadczona odpłatnie czy nie.

W ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur prawo dostępu do prawnika osoby zatrzymanej przez Policję powinno co do zasady obejmować możliwość odbycia spotkania na osobności. Bezpośrednia fizyczna obecność adwokata przy zatrzymanej osobie pozwala na dokonanie oceny jej stanu fizycznego i psychicznego. Co więcej, jedynie rozmowa poza zasięgiem wzroku i słuchu funkcjonariuszy pozwala zatrzymanym na swobodne przekazanie informacji o sposobie traktowania przez policjantów⁴⁴. W raporcie CPT z wizyty ad hoc w Polsce, Komitet ponownie skonstatował, że w rzadkich przypadkach, kiedy pełnomocnicy pojawiali się w miejscach zatrzymań, aby spotkać się z klientami, poufność rozmów nie była zagwarantowana⁴⁵.

W tym kontekście podkreślić należy, iż przedstawiciele KMPT podczas prowadzonych czynności uzyskali od osoby zatrzymanej informację, że spotkanie z adwokatem na komendzie odbyło się zaraz po przyjeździe, na świeżym powietrzu, w obecności dwóch funkcjonariuszy. Z uwagi na utrudnienia adwokat wyjaśnił zatrzymanemu, jakie czynności będą z nim realizowane. Kolejne spotkanie z prawnikiem miało miejsce po przygotowaniu protokołu zatrzymania, przed jego podpisaniem. W przypadku innej osoby zatrzymanej, rozmowa z adwokatką odbyła się w pokoju funkcjonariuszy, w ich obecności.

KMPT zaleca:

- **wprowadzenie efektywnego systemu pomocy prawnej zapewniającego dostęp każdej osoby zatrzymanej do adwokata od pierwszych chwil zatrzymania;**
- **zapewnienie odbywania spotkań z obrońcą w warunkach poufności, poza zasięgiem słuchu i wzroku funkcjonariuszy Policji;**
- **sporządzenie listy adwokatów i radców prawnych, uprawnionych do pełnienia roli obrońcy, na terenie właściwości odpowiedniego samorządu prawniczego;**
- **przekazywanie informacji o liście adwokatów i radców osobom zatrzymanym i udostępnianie jej, w przypadku zgłoszenia takiej chęci.**

⁴⁴ CPT/Inf(2011)28-part1.

⁴⁵ Raport CPT z wizyty ad hoc w Polsce, CPT/Inf (2020) 31 § 21.

5.2. Prawo do poinformowania osoby trzeciej o zatrzymaniu

Prawo osób pozbawionych wolności do przekazania informacji wybranej przez siebie osobie o zatrzymaniu i miejscu pobytu, stanowi jedną z podstawowych gwarancji prewencji tortur.

Zgodnie z zasadą 16.1. Zbioru zasad ONZ mających na celu ochronę wszystkich osób poddanych jakiegokolwiek formie aresztowania bądź uwięzienia⁴⁶ (dalej: Zbiór zasad ONZ) niezwłocznie po zatrzymaniu oraz po każdym przeniesieniu z jednego miejsca aresztowania lub uwięzienia do innego, osoba aresztowana lub uwięziona będzie uprawniona powiadomić, bądź też domagać się od właściwego organu powiadomienia członków jej rodziny lub innych właściwych osób według swojego wyboru, o jej zatrzymaniu, aresztowaniu lub uwięzieniu, bądź o przeniesieniu i o miejscu, w którym jest przetrzymywana.

W kontekście ustaleń poczynionych podczas przeprowadzonych wizytacji ad hoc wskazać należy, iż co do zasady osoby zatrzymane miały możliwość poinformowania wybranej osoby trzeciej o zatrzymaniu. W większości przypadków uprawnienie to realizowane było za pośrednictwem funkcjonariuszy, natomiast w kilku przypadkach zatrzymani wskazywali, iż mieli możliwość nawiązania połączenia z własnego telefonu komórkowego. Podczas jednej z podjętych interwencji Zastępczyni RPO uzyskała od zatrzymanego informację, iż policjanci odmówili mu możliwości powiadomienia o zatrzymaniu osoby bliskiej.

Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur zwrócił jednak uwagę na powtarzający się problem w zakresie przekazywania zatrzymanym informacji zwrotnej dotyczącej powiadomienia wskazanej osoby. W protokołach zatrzymań co prawda widniały adnotacje na temat rozmów telefonicznych funkcjonariuszy ze wskazanymi osobami, natomiast w wielu przypadkach osoby zatrzymane, z którymi rozmawiali przedstawiciele KMPT nie wiedziały, czy finalnie udało się przekazać informację o zatrzymaniu. Wskazać należy, iż brak informacji na temat tego, czy osoby bliskie mają świadomość, gdzie znajduje się osoba zatrzymana wywoływał w rozmówcach dodatkowy stres. Na konieczność przekazywania osobom zatrzymanym informacji zwrotnej w tym zakresie wskazywał także CPT⁴⁷

W ocenie KMPT zatrzymany, co do zasady, powinien mieć możliwość samodzielnego powiadomienia wybranej osoby o fakcie zatrzymania, zaś tylko w sytuacjach szczególnych, uzasadnionych specyfiką danej sytuacji, obowiązek informacyjny powinien być realizowany przez

⁴⁶ Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ 43/173 z dnia 9 grudnia 1988 r.

⁴⁷ Raport CPT z wizyty w Polsce, CPT/Inf (2018) 39, § 24.

policjanta. Należy bowiem pamiętać, że nie każdy powód zatrzymania uzasadnia ograniczenia w zakresie kontaktu z osobami bliskimi. Brak kontaktu z osobą bliską, szczególnie dla nieletnich lub osób zatrzymanych po raz pierwszy, może stanowić dodatkową, nieuzasadnioną dolegliwość. Osobisty kontakt zatrzymanego z osobą bliską umożliwia przekazanie jej ewentualnych informacji o złym traktowaniu, co może skutkować odpowiednią interwencją. Pozwala także zmniejszyć stres osoby informowanej, która słysząc głos zatrzymanego może zorientować się w pewnym stopniu co do jego stanu.

W rozmowie z przedstawicielką KMPT jedna z zatrzymanych przekazała, że funkcjonariusze poinformowali ją, iż o fakcie zatrzymania może powiadomić tylko osobę z najbliższej rodziny. Dopytywana potwierdziła, że według policjantów nie mogła być to dowolna osoba wskazana przez zatrzymaną a jedynie członek najbliższej rodziny.

W tym kontekście podkreślić należy, iż zgodnie z przepisem art. 245 § 3 Kodeksu postępowania karnego osoba zatrzymana ma prawo żądać bezzwłocznego zawiadomienia osoby dla niej najbliższej, może to być osoba wskazana przez zatrzymanego. Przepis nie zawęża katalogu podmiotów, które mogą być zawiadomione o zatrzymaniu do członków najbliższej rodziny, należy zatem uznać, że w przytoczonej powyżej sytuacji naruszone zostały przepisy obowiązującego prawa.

KMPT zaleca:

- **umożliwienie samodzielnego powiadomienia wybranej osoby o fakcie zatrzymania, a tylko w sytuacjach szczególnych, uzasadnionych specyfiką danej sytuacji, realizację tego prawa za pośrednictwem funkcjonariusza Policji;**
- **przekazywanie zatrzymanym informacji zwrotnej na temat powiadomienia wskazanej osoby trzeciej;**
- **realizację uprawnień osoby zatrzymanej do kontaktu z wybraną osobą (także spoza rodziny), zgodnie z przepisami prawa.**

5.3. Badanie lekarskie

Zgodnie z Zasadą 24 Zbioru zasad ONZ osobie aresztowanej lub uwięzionej, tak szybko po przyjęciu do miejsca aresztowania lub uwięzienia, jak będzie to możliwe, zostanie zaproponowane odpowiednie badanie lekarskie, a później, kiedy będzie to potrzebne, zapewniona opieka medyczna i leczenie. Opieka medyczna i leczenie zostaną zapewnione bezpłatnie.

Pomimo przytoczonego powyżej międzynarodowego standardu, w Polsce nie ma obowiązku poddania badaniu lekarskiemu każdego zatrzymanego. Sytuacje, w których badanie lekarskie osoby zatrzymanej jest obligatoryjne określone zostały enumeratywnie w rozporządzeniu Ministra Spraw Wewnętrznych⁴⁸:

§ 1. ust. 3. Osobę zatrzymaną poddaje się badaniu lekarskiemu w przypadku, gdy:

1) osoba ta oświadcza, że cierpi na schorzenia wymagające stałego lub okresowego leczenia, którego przerwanie powodowałoby zagrożenie życia lub zdrowia, żąda przeprowadzenia badania lekarskiego lub posiada widoczne obrażenia ciała niewskazujące na stan nagłego zagrożenia zdrowotnego;

2) z posiadanych przez Policję informacji lub z okoliczności zatrzymania wynika, że osobą zatrzymaną jest:

a) kobieta w ciąży,

b) kobieta karmiąca piersią,

c) osoba chora zakaźnie,

d) osoba z zaburzeniami psychicznymi,

e) nieletni po spożyciu alkoholu lub innego, podobnie działającego środka.

Na podstawie prowadzonych rozmów z zatrzymanymi oraz analizy zgromadzonej dokumentacji przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur ustalili, iż część osób poddana została badaniu lekarskiemu. **Należy jednak zauważyć, iż praktycznie żadna osoba zatrzymana nie została pouczona o możliwości żądania przeprowadzenia badania lekarskiego niezależnie od braku występowania innych przesłanek wymienionych w rozporządzeniu.** Co do zasady osoby zatrzymane były jedynie pytane o stan zdrowia i choroby przewlekłe.

W czasie jednej z wizytacji ad hoc osoba zatrzymana przekazała przedstawicielom KMPT, że w czasie protestu samochód wjechał na jej stopy/ę. W związku z tym odczuwała silne dolegliwości bólowe, jej stopa była mocno opuchnięta, co wizytujący utrwalili na fotografii.

⁴⁸ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 13 września 2012 r. w sprawie badań lekarskich osób zatrzymanych przez Policję (Dz. U. z 2012 r., poz. 1102), § 1. ust. 3.

Zatrzymana miała zgłaszać policjantom, że potrzebuje pomocy medycznej i prosi o dostęp do lekarza. Odmówiono jej i z uwagi na stwierdzony stan nietrzeźwości przewieziono do izby wytrzeźwień, gdzie także sygnalizowała problemy zdrowotne. Sanitariusz miał jedynie stwierdzić, że doszło do skręcenia kostki, ale nie udzielono pomocy lekarskiej. Kolejnego dnia, po pobraniu z izby wytrzeźwień osoba ta ponownie zgłosiła policjantom potrzebę dostępu do lekarza. Uzyskała informację, że może się do niego zgłosić po przesłuchaniu.

W protokole zatrzymania rzeczonyj osoby odnotowano, że zatrzymana nie była badana przez lekarza oraz, w zakresie stanu zdrowia: *nie oświadczyła niczego ze względu na stan nietrzeźwości*. W protokole przesłuchania podejrzanego, w rubryce dotyczącej stanu zdrowia, widniała z kolei m.in. informacja – „dobry”.

Inna z osób oświadczyła, iż przeprowadzone badanie lekarskie przed umieszczeniem w PdOZ miało polegać wyłącznie na krótkiej rozmowie z lekarzem, podczas gdy znajdowała się w policyjnym radiowozie i pod nadzorem funkcjonariuszy. Według relacji lekarz miał podejść do furgonetki policyjnej, zaparkowanej przed przychodnią i nie wchodząc w ogóle do samochodu zadać jedynie kilka krótkich pytań zatrzymanej o stan zdrowia, po czym wystawić zaświadczenie o możliwości pobytu w PdOZ. Osoba zatrzymana mówiła, że choruje na tarczycę i zgłaszała lekarzowi jakie leki przyjmuje, jednak ten nie wpisał w dokumentację informacji, że powinna je przyjmować. W związku z powyższym policjanci nie wydali jej leków i nie przyjęła ich w trakcie zatrzymania i osadzenia w PdOZ.

Zaniepokojenie Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur wzbudza także fakt, iż w sporządzanej przez funkcjonariuszy dokumentacji umieszcza się co do zasady informacje odnośnie obrażeń widocznych jedynie na odsłoniętych częściach ciała. Podczas wizytacji przedstawicielka KMPT zauważyła na ciele osoby zatrzymanej opuchliznę i zasinienia m.in. na plecach – w okolicy lewego barku, z tyłu lewego uda, lewym ramieniu. Mimo posiadanych widocznych obrażeń – w tym na twarzy, mężczyzna nie został zbadany przez lekarza.

W protokole zatrzymania umieszczono informację: *nie leczy się przewlekle, oraz odwykowo, widoczne obtarcie naskórka na nosie. Innych obrażeń na odkrytych częściach ciała nie posiada*, natomiast w punkcie dotyczącym badania lekarskiego, poza informacją o braku badania wskazano: *wg oświadczenia zdrowy, nie żąda badania lekarskiego*.

Z relacji osoby zatrzymanej wynikało, że ze względu na brak badania lekarskiego funkcjonariusze nie chcieli przyjąć jej do PdOZ. Zatrzymany twierdził, że miał ustalić z policjantami, że jeśli pozwolą mu zapalić, to on nie będzie domagał się lekarza i nie będą z nim

w nocy musieli jeździć i czekać w kolejce do lekarza. Przyznał, że ostatecznie jego obrażenia miały jedynie zostać gdzieś opisane przez funkcjonariuszy (nie wiedział gdzie dokładnie).

Słowa zatrzymanego znalazły potwierdzenie w przeanalizowanej dokumentacji dostępnej w PdOZ. Jak wynika z protokołu zatrzymania, mężczyzna został zatrzymany o godz. 18.20. Protokół zaczęto sporządzać o 23.50, zakończono o 0.10. W książce przebiegu służby w PdOZ widnieje wpis z godziny 2.30: *Przyjęto nakaz przyjęcia wystawiony przez Dyżurnego KRP Warszawa VI: Z uwagi na liczne zasinienia i ból w ręku wysłano w/w do lekarza.*

Kolejny wpis w książce przebiegu służby dotyczący tego mężczyzny odnotowano o godz. 3.55/4.30. Dotyczył przyjęcia osoby w tym m.in. sprawdzenia, przyjęcia depozytu. Następnie odnotowano: *W/w posiada duże zasinienia boków i pleców oraz ręki, notatka z obrażeń. Do PdOZ wezwano naczelnika, aby miał wiedzę na jakiej podstawie zatrzymanego o godz. 2.30 odesłano do lekarza.*

Do protokołu była ponadto dołączona ręcznie sporządzona notatka, w której wskazano: *Po przyjeździe na KRP VI ul. Jagiellońska u osoby zatrzymanej [...] ujawniono: obtarcie naskórka na nosie, opuchlizna w okolicy lewego tricepsa, dwa siniaki na plecach.*

Pomimo iż prawo krajowe nie określa takiego wymogu, w ocenie KMPT, obowiązkowym badaniom lekarskim powinny być poddawane wszystkie osoby zatrzymane. Badanie lekarskie zatrzymanych i właściwe dokumentowanie urazów stwierdzonych podczas badania uważane jest za podstawową i minimalną gwarancję chroniącą te osoby przed torturami i przemocą, mocno akcentowaną przez międzynarodowe instytucje monitorujące traktowanie osób pozbawionych wolności⁴⁹. Staranne i niezwłoczne udokumentowanie i zgłaszanie takich dowodów znacznie ułatwia zbadanie przypadków ewentualnego złego traktowania i pociągnięcie do odpowiedzialności sprawców, co z kolei jest istotnym elementem zapobiegania niewłaściwemu traktowaniu w przyszłości. Wszelkie zauważone urazy powinny zostać naniesione na specjalny formularz przewidziany do tego celu, z wykresami ciała do oznaczenia obrażeń, który będzie przechowywany w aktach medycznych. Pożądane byłoby również fotografowanie ran, a zdjęcia powinny być dołączane do akt medycznych⁵⁰.

⁴⁹ European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT). Zobacz przykładowo: Drugie Sprawozdanie Ogólne, CPT/Inf (92) 3, § 36-38; Raport CPT z wizyty w Polsce, 25 czerwiec 2014 r., CPT/Inf (2014) 21, § 26, 30; Raport z wizyty w Polsce, 25 lipiec 2018 r., CPT/Inf (2018) 39, § 27.

⁵⁰ Również CPT zaleca zaprowadzenie specjalnego rejestru urazów, w którym należy odnotowywać wszystkie rodzaje obrażeń, patrz: Raport CPT z wizyty w Polsce w 2017 r. [CPT/Inf (2018) 39], par. 80.

Badanie medyczne służące ujawnieniu ewentualnych śladów przemocy i tortur powinno spełniać dwa podstawowe kryteria – być przeprowadzone w najkrótszym możliwym czasie po zaistnieniu zdarzenia i z uwzględnieniem zasad dotyczących skutecznego dokumentowania tortur. Czas przeprowadzenia badania jest również niezwykle ważny z uwagi na wymóg możliwie dokładnego określenia czasu powstałych obrażeń lub zgłaszanych dolegliwości. Szybki kontakt z lekarzem może mieć także ogromne znaczenie w przypadku osób chorujących psychicznie, czy przejawiających zachowania suicydalne. Znalezienie się w nowej, stresującej sytuacji, często bez informacji jak długo potrwa samo zatrzymanie, bez dostępu do stale przyjmowanych leków i szybkiej konsultacji lekarskiej może m.in. wywoływać poczucie lęku, prowadzić do nagłego obniżenia nastroju, ataków paniki, a także do długofalowych następstw dla funkcjonowania w obszarze zdrowia psychicznego.

W przedmiocie postulowanego przez KMPT obowiązku poddawania wszystkich osób zatrzymanych badaniu lekarskiemu podkreślić należy, że chroni on także samych funkcjonariuszy przed fałszywymi zarzutami, że obrażenia powstały podczas pobytu zatrzymanych pod nadzorem Policji. Z kolei świadomość ujawnienia ewentualnych śladów przemocy i ich udokumentowania może zadziałać odstrasząco na osoby rozważające potencjalnie możliwość użycia przemocy wobec osoby pozbawionej wolności.

W tym kontekście warto zwrócić uwagę, że w przypadku analizowanych przez KMPT protokołów zatrzymań i zaświadczeń lekarskich wynika, że dostęp do lekarza był zapewniony dopiero po kilku godzinach.

Przytoczyć należy historię jednego z zatrzymanych, który podczas czynności prowadzonych z nim na komisariacie po zatrzymaniu poinformował funkcjonariuszy, że leczy się psychiatrycznie i na depresję, co odnotowane zostało w protokole zatrzymania. Pomimo wypełnienia przesłanki do poddania go obowiązkowemu badaniu lekarskiemu, kontakt z lekarzem nie został zrealizowany (w protokole zatrzymania, w miejscu dotyczącym informacji o ewentualnym badaniu lekarskim wpisano: *nie żąda*).

W konsekwencji niedopełnienia przez funkcjonariuszy obowiązku przewiezienia zatrzymanego na badanie, po przetransportowaniu do innej jednostki Policji mężczyzna nie został przyjęty do PdOZ. Policjanci doprowadzający ostatecznie przewieźli mężczyznę do szpitala przy ul. Banacha. Lekarz przeprowadził wywiad, sprawdził puls, po czym wyraził zgodę na umieszczenie w PdOZ. Funkcjonariusze zapytali zatrzymanego, czy potrzebuje kontaktu z lekarzem psychiatrą, ten jednak takiej potrzeby nie zgłosił. Zaznaczyć także należy, że mężczyzna zatrzymany został o godz. 21:00, a badanie przeprowadzono dopiero o godz. 01:10.

Podczas jednej z wizytacji ad hoc przedstawicielka KMPT rozmawiała z zatrzymanym, który leczył się psychiatrycznie i z uwagi na padaczkę pourazową zmuszony był przyjmować leki. Mężczyzna został zatrzymany o godz. 17.35, natomiast zaświadczenie lekarskie wystawiono dopiero o godz. 1:43, czyli po ponad ośmiu godzinach od zatrzymania.

Podjęte w ramach wizytacji czynności uwidoczniły kolejny podnoszony przez KMPT problem dotyczący badania osób z zaburzeniami psychicznymi przez lekarzy innych specjalizacji niż psychiatria. Zatrzymani zgłaszający problemy zdrowia psychicznego badani byli bowiem przez lekarzy dyżurujących w izbach przyjęć.

Wspomniany powyżej mężczyzna leczący się psychiatrycznie z powodu zaburzeń snu i na padaczkę pourazową badany był w szpitalu na Solcu. Najpierw przeszedł w namiocie wystawionym przed szpitalem wywiad po kątem COVID-19. Następnie trafił na SOR, gdzie lekarz specjalista w zakresie chirurgii przeprowadził wywiad i zmierzył ciśnienie zatrzymanemu.

W ocenie KMPT praktyka polegająca na poddawaniu osób z objawami zaburzeń psychicznych lub deklarujących leczenie psychiatryczne badaniom przeprowadzanym przez lekarzy innych specjalizacji aniżeli psychiatrii może powodować wystąpienie zagrożenia zdrowia, a nawet życia zatrzymanych, w sytuacji niewłaściwej diagnozy dokonanej przez lekarza, który nie posiada specjalistycznego przygotowania z zakresu psychiatrii. Nie można zapomnieć, że umieszczenie w jednostce Policji osoby z zaburzeniami psychicznymi, która może stanowić zagrożenie dla siebie lub innych osób, powoduje również obciążenie funkcjonariuszy Policji szczególnie trudnym zadaniem jakie stanowi zapewnienie bezpieczeństwa takim osobom w trakcie pobytu w PdOZ. By należycie je wypełnić, niezbędna jest rzetelna ocena stanu zdrowia takich osób przez lekarza specjalistę.

Już w 2016 r. Rzecznik Praw Obywatelskich skierował do Komendanta Głównego Policji oraz Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji wystąpienie generalne⁵¹ dotyczące badania osób z zaburzeniami psychicznymi przez lekarzy innych specjalizacji aniżeli psychiatrii. Niestety nie podzielili oni argumentacji Rzecznika. W związku z powyższym, wobec dalszego ujawniania przez KMPT przypadków niezlecenia badania osób zatrzymanych przez lekarza psychiatrę zagadnienie to wymaga ponownego przeanalizowania przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji.

Badanie lekarskie wszystkich zatrzymanych pozwoliłoby także na wykazanie dolegliwości zdrowotnych, które niekoniecznie muszą być zgłoszone funkcjonariuszom Policji, w tym przeciwwskazań zdrowotnych do osadzenia. Jest to szczególnie istotne w przypadku osób

⁵¹ Wystąpienie generalne RPO do KGP z dnia 07.01.2016 r., KMP.570.25.2015.; Wystąpienie Generalne RPO z dnia 30.06.2016 r. do MSWiA, KMP.400.9.2015

wywodzących się ze zmarginalizowanych grup społecznych, co może wiązać się z podwyższonym ryzykiem występowania zagrożeń zdrowia. Prawdopodobieństwo ich wystąpienia może wzrastać ze względu na stres towarzyszący pozbawieniu wolności.

Rzecznik Praw Obywatelskich wielokrotnie zwracał uwagę na konieczność wprowadzenia obowiązku przeprowadzania badań lekarskich każdej osoby zatrzymanej przez funkcjonariuszy Policji, m.in. w wystąpieniu generalnym z dnia 15 lutego 2012 r. skierowanym do Komendanta Głównego Policji⁵² oraz w raportach rocznych Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur za lata 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018. Kwestię tę Rzecznik poruszał również w toku korespondencji dotyczącej przyjętego przez MSWiA i Komendę Główną Policji w dniu 11 marca 2015 r. dokumentu pt. Strategia działań nakierowanych na przeciwdziałanie naruszeniom praw człowieka przez funkcjonariuszy Policji⁵³.

Większość rozmówców twierdziła, iż badanie medyczne odbyło się w obecności funkcjonariusza, mimo iż personel medyczny nie prosił o taką asystę. W tym kontekście zasadnym wydaje się być przywołanie przepisu rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 13 września 2012 r. w sprawie badań lekarskich osób zatrzymanych przez Policję, który stanowi:

§ 4. ust. 2. Decyzję o obecności policjanta w trakcie badania lekarskiego osoby zatrzymanej podejmuje lekarz wykonujący to badanie.

Z treści powyższego paragrafu wynika jednoznacznie, iż obecność funkcjonariusza podczas badania lekarskiego nie może być traktowana jako reguła. Przyjęcie odmiennej praktyki osłabia w opinii KMPT prewencyjny charakter dostępu do badań lekarskich jako mechanizmu zabezpieczającego przed torturami.

Przede wszystkim zważyć należy, że w obecności policjanta zatrzymany może nie czuć się na tyle swobodnie, by opowiedzieć lekarzowi o sposobie, w jaki był traktowany oraz udzielić pełnych informacji dotyczących swojego stanu zdrowia, przyjmowanych leków, leczenia, czy odbytych konsultacji psychiatrycznych. Obecność funkcjonariusza stwarza także ryzyko naruszenia intymności zatrzymanego, poszanowania jego godności i tajemnicy lekarskiej. Lekarze często są pierwszymi poza funkcjonariuszami osobami, z którymi mają kontakt osoby zatrzymane. Z tej przyczyny ciąży na nich ogromny obowiązek. Przede wszystkim muszą ustalić, czy stan zdrowia danej osoby pozwala na izolację. Personel medyczny powinien również ocenić i prawidłowo udokumentować obrażenia osoby zatrzymanej. Ofiary przemocy często nie są skłonne do

⁵² Sygn. RPO-687961-VII-720.8.1/11/WS.

⁵³ Sygn. KMP.570.24.2015.WS.

ujawnienia swoich przeżyć, dlatego też bardzo ważna jest specjalistyczna wiedza personelu, który nimi się zajmuje.

Za szczególnie niepokojącą należy uznać informację przekazaną przez jedną z osób zatrzymanych o poddaniu jej badaniu lekarskiemu bez uprzedniego zdjęcia kajdanek. Mężczyzna cierpi na epilepsję, po zatrzymaniu nie stawiał oporu. Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur podkreśla, iż stosowanie kajdanek w trakcie badań lekarskich jest niedopuszczalne, jako naruszające godność człowieka. Praktyka taka utrudnia również właściwe leczenie, hamuje rozwój właściwej relacji na linii lekarz-pacjent i może być szkodliwa dla obiektywności ustaleń medycznych⁵⁴.

W ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur, opisane w tym punkcie nieprawidłowości w zakresie badań medycznych wskazują, iż istnieje potrzeba podejmowania przez Ministra Zdrowia działań celem praktycznego wykorzystania opisanych w Protokole Stambulskim⁵⁵ zasad pracy adresowanych do lekarzy. Protokół Stambulski zawiera szczegółowe informacje i wskazówki w zakresie metod identyfikowania i dokumentowania przypadków złego traktowania dla potrzeb organów śledczych i sądów. Ma on na celu m. in. zaznajomienie z metodologią prowadzenia badania medycznego i psychologicznego domniemanych ofiar tortur, zawiera szczegółowe wytyczne na temat sposobów odzwierciedlania w dokumentacji wyników badań medycznych, dostarcza wiedzy na temat sposobów interpretacji zebranych informacji. Dotyka również ważnych problemów etycznych, przed jakimi mogą stanąć lekarze. Dokument ten stanowi zatem cenne narzędzie szkoleniowe dla lekarzy.

KMPT zaleca:

- **każdorazowe przekazywanie osobom zatrzymanym informacji o możliwości żądania przez nie przeprowadzenia badania lekarskiego;**
- **bezwzględne przeprowadzanie badań lekarskich w sytuacjach, gdy zgodnie z obowiązującymi przepisami jest ono obligatoryjne;**
- **pouczenie funkcjonariuszy o konieczności zdejmowania osobom zatrzymanym kajdanek na czas badania lekarskiego;**

⁵⁴ Raport CPT z wizyty w Hiszpanii, CPT/Inf (96) 9 [Part 1], § 150; Essex paper 3 Initial guidance on the interpretation and implementation of the UN Nelson Mandela Rules, Penal Reform International Head Office i Human Rights Centre University of Essex, February 2017, s. 57 i 163.

⁵⁵ Podręcznik skutecznego badania i dokumentowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania (tłumaczenie na j. polski dostępne pod adresem: <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/protok%C3%B3%C5%82-stambulski-podr%C4%99cznik-skutecznego-badania-i-dokumentowania-tortur-oraz-innego-okrutnego>).

- **wprowadzenie obowiązku przeprowadzania badań lekarskich każdej osoby zatrzymanej przez funkcjonariuszy Policji;**
- **staranne dokumentowanie obrażeń, które posiadają osoby zatrzymane;**
- **badanie osób zgłaszających zaburzenia psychiczne przez lekarzy psychiatrów;**
- **przeprowadzanie badań lekarskich poza zasięgiem wzroku i słuchu policjantów, chyba że lekarz poprosi o asystę;**
- **uwzględnienia w programie szkoleń zawodowych lekarzy tematyki poświęconej opisanym w Protokole Stambulskim metodom wykrywania i dokumentowania przypadków tortur i innych form okrutnego, nieludzkiego i poniżającego traktowania.**

5.4. Prawo do informacji i prawo do skargi

Prawo do informacji stanowi podstawową gwarancję prewencji tortur. Otrzymanie przez osobę pozbawioną wolności zrozumiałych i aktualnych informacji o istotnych kwestiach, np. przysługujących prawach, obowiązujących procedurach, sposobie składania skarg, zwiększa poczucie bezpieczeństwa, pozwala odgrywać aktywną rolę w zabezpieczaniu własnych praw, ułatwia dostęp do mechanizmów skargowych, przez co pełni rolę prewencyjną w zapobieganiu przemocy.

SPT rekomenduje, by każda osoba pozbawiona wolności była już na początku zatrzymania informowana ustnie i pisemnie o powodzie jej zatrzymania oraz prawach, które jej przysługują. Pouczenie powinno być dokonane w języku, który zatrzymany może zrozumieć, sam zaś fakt odnotowany w dokumentacji⁵⁶.

CPT wskazuje, że wszystkie osoby zatrzymane powinny być w pełni informowane o przysługujących im fundamentalnych prawach, od samego początku pozbawienia wolności. Szczególny nacisk powinien zostać położony na zapewnienie, by osoby zatrzymane były w stanie zrozumieć treść przysługujących im praw. Obowiązek zapewnienia, by tak się stało, spoczywa na funkcjonariuszach Policji⁵⁷. Osoby pozbawione wolności powinny niezwłocznie otrzymywać informacje, zarówno ustnie, jak i na piśmie, o wszystkich sposobach rozpatrywania skarg, zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych w stosunku do miejsc, w których są przetrzymywane. Powinny również jasno zrozumieć zasady korzystania z przysługującego im prawa do złożenia skargi⁵⁸.

Zgodnie z Dyrektywami Parlamentu Europejskiego i Rady UE należy pisemnie pouczyć zatrzymanego, w języku dla niego zrozumiałym, o przysługujących mu prawach procesowych i przysługujących środkach zaskarżenia. Pouczenie powinno nastąpić niezwłocznie po pozbawieniu wolności⁵⁹. Osoby niewładające językiem polskim powinny otrzymać tłumaczenie pisemne wszystkich dokumentów istotnych dla zapewnienia ich zdolności do wykonywania swojego prawa do obrony oraz do zagwarantowania rzetelności postępowania karnego⁶⁰.

⁵⁶ Raport SPT z wizyty na Ukrainie, 16 marzec 2016 r., CAT/OP/UKR/1, § 35-36.

⁵⁷ Raport CPT z wizyty w Polsce, CPT/Inf (2018) 39, § 28.

⁵⁸ Fragment § 79 Dwudziestego siódmego Sprawozdania ogólnego [CPT/Inf (2018) 4].

⁵⁹ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2012/13/UE z dnia 22 maja 2012 r. w sprawie prawa do informacji w postępowaniu karnym (Dz.U.UE.L.2012.142.1).

⁶⁰ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2010/64/UE z dnia 20 października 2010 r. w sprawie prawa do tłumaczenia ustnego i tłumaczenia pisemnego w postępowaniu karnym (Dz.U.UE.L.2010.280.1).

Z rozmów przeprowadzonych z osobami zatrzymanymi wynika, iż w zdecydowanej większości z nich przedstawiono jedynie pisemne pouczenie o uprawnieniach zatrzymanego w postępowaniu karnym. Poza jednostkowymi przypadkami zatrzymanym nie udzielano żadnych dodatkowych ustnych wyjaśnień. Wiele osób, z którymi rozmawiali przedstawiciele KMPT, zatrzymanych zostało w późnych godzinach wieczornych i nocnych. Dla większości rozmówców było to także pierwsze zatrzymanie w życiu, co rodziło dodatkowy stres. Mając na uwadze powyższe, część zatrzymanych mimo podpisania protokołu zatrzymania i druku pouczenia, nie była świadoma, jakie konkretnie prawa jej przysługują. Inne osoby wskazywały, iż nie mając pełnej świadomości znaczenia przedłożonych dokumentów nie podpisały ich z obawy przed pogorszeniem swojej sytuacji.

Jeden z rozmówców wskazał, iż z uwagi na niezrozumienie treści pouczenia sądził, że przysługuje mu prawo do nawiązania kontaktu z prawnikiem lub do powiadomienia wybranej osoby trzeciej o zatrzymaniu. W związku z powyższym zdecydował się powiadomić adwokata.

Za niedopuszczalną należy także uznać sytuację, o której przedstawiciele KMPT dowiedzieli się podczas jednej z wizytacji ad hoc. Osoba zatrzymana w trakcie rozmowy poinformowała, że przed podpisaniem protokołu zatrzymania funkcjonariusze powiedzieli jej, że jeśli podpisze protokół, to „wszystko pójdzie sprawniej” i nie będzie musiała rozbierać się do naga. Osoba ta podpisała protokół, bo jak stwierdziła „chciała mieć już spokój”.

W trakcie prowadzonych rozmów przedstawiciele KMPT zidentyfikowali także inny problem dotyczący realizacji prawa do informacji, który budzi najwyższe zaniepokojenie. Z analizy informacji uzyskanych w trakcie wizyt ad hoc wynika, że prawie żadna z osób zatrzymanych w związku z protestami w okresie od 22 października do 13 grudnia 2020 r. nie została poinformowana tuż po zatrzymaniu o jego prawnych i faktycznych podstawach.

Rozmówcy wskazywali, że na pytanie o powód zatrzymania otrzymywali zdawkowe odpowiedzi, że zostaną o niej poinformowani później, na komendzie. W praktyce informacja taka przekazywana była już w jednostkach policji, podczas sporządzania protokołu zatrzymania. Niektórzy zatrzymani zwracali także uwagę, że funkcjonariusze sporządzający protokoły zatrzymania mieli problemy ze wskazaniem w nich podstawy prawnej zatrzymania.

Jeden z zatrzymanych poinformował przedstawicieli KMPT, że jako podstawę zatrzymania wskazano pierwotnie używanie przez zatrzymanego słów wulgarnych w przestrzeni publicznej – protokół zatrzymania mówi jednak o znieważaniu funkcjonariusza. Jak powiedział mężczyzna, został zatrzymany *za przeklinanie*. Nie podano mu podstawy prawnej zatrzymania. W protokole zatrzymania jako podstawę wskazano właśnie znieważenie funkcjonariusza tj. czyn z art. 226 § 1 kk w zw. z art. 57a § 1 kk.).

W czasie jednej z interwencji podjętych na komendzie przez Zastępczynię RPO otrzymała ona informację od przebywającej tam osoby zatrzymanej, że początkowo jako podstawę zatrzymania wskazano naruszenie przepisów dotyczących zapobieganiu pandemii COVID-19 i przepisów o udziale w nielegalnym zgromadzeniu. Natomiast już po przyjeździe do komendy poinformowana ona została, iż rzekomo naruszyła nietykalność cielesną policjanta, a czyn miał charakter chuligański. Zgodnie z przekazem zatrzymanej, nie dotknęła ona żadnego z policjantów, w związku z czym postawione zarzuty uznała za nieuzasadnione.

Mając powyższe na uwadze wskazać należy, iż sytuacja, w której osoba zatrzymana nie zna faktycznych i prawnych podstaw swego zatrzymania od jego początku stanowi nie tylko naruszenie międzynarodowych standardów ochrony osób pozbawionych wolności, lecz jest również sprzeczne z przepisem art. 244 § 2. Kodeksu postępowania karnego, który stanowi:

Zatrzymanego należy natychmiast poinformować o przyczynach zatrzymania i o przysługujących mu prawach (...).

Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur za wysoce niepokojące uznaje także przekazywane przez zatrzymanych informacje dotyczące faktu nielegitymowania się funkcjonariuszy dokonujących zatrzymań. Zaznaczyć należy, iż osoba zatrzymana ma prawo wiedzieć, kto przeprowadza wobec niej interwencję. Szczególną sytuacją jest zatrzymanie przez nieumundurowanego policjanta. Z informacji przekazanych przedstawicielom KMPT zwłaszcza po protestach 18 listopada 2020 r. wynika, iż zatrzymań dokonywali także funkcjonariusze w ubiorze cywilnym, bez widocznych oznaczeń wskazujących przynależność do Policji. Policjanci nie przedstawiali także legitymacji służbowych. U osób zatrzymanych wzbudzało to dodatkowy niepokój, ponieważ nie miały świadomości, iż prowadzona jest wobec nich interwencja policyjna.

W tym kontekście przypomnieć należy, iż zgodnie z art. 61 ust. 1 Ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji⁶¹ nieumundurowany policjant dokonując zatrzymania obowiązany jest okazać legitymację służbową w taki sposób, aby zainteresowany miał możliwość odczytać i zanotować numer i organ, który wydał legitymację oraz nazwisko policjanta⁶².

KMPT zaleca:

- **informowanie każdej osoby zatrzymywanej o faktycznych i prawnych podstawach jej zatrzymania, już w czasie prowadzonej interwencji;**

⁶¹ t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 360, 956, 1610, 2112.

⁶² Wystąpienie RPO do MSWiA z dnia 11 grudnia 2020 r., KMP.570.12.2020.RK.

- **okazywanie legitymacji służbowej osobom zatrzymywanym przez Policję;**
- **zapewnienie, by wszystkie osoby zatrzymane były informowane o przysługujących im prawach, od samego początku pozbawienia wolności. Pouczenie powinno nastąpić poprzez udzielenie w chwili zatrzymania jasnej, ustnej informacji, która następnie powinna być uzupełniona o informację pisemną. Policjanci powinni upewnić się, że zatrzymany zrozumiał swoje prawa. Powinien mieć też czas na przeczytanie protokołu przed jego podpisaniem. W razie konieczności funkcjonariusze powinni udzielić zatrzymanemu dodatkowych, ustnych wyjaśnień oraz umożliwić szczegółowe zapoznanie się regulaminem pobytu w PdOZ.**

6. Traktowanie

6.1. Prawdliwość i zasadność zatrzymania

Wobec przedstawionych w pkt. 5.4. Raportu zastrzeżeń dotyczących braku informacji o podstawach zatrzymania w trakcie interwencji, problemów z ustaleniem podstaw już na etapie sporządzania protokołów zatrzymania oraz wskazywanymi przez niektórych rozmówców różnic pomiędzy przedstawianymi im przyczynami zatrzymania, a ostatecznymi zapisami w protokołach, Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur uważa, że kwestia zastosowanych zatrzymań powinna stanowić przedmiot wnikliwej analizy sądów rozpatrujących zażalenia na zatrzymania. Większości zatrzymanych osób zarzucono popełnienie czynów: z art. 254 Kodeksu karnego⁶³, polegającego na udziale w zbiegowisku ze świadomością, że jego uczestnicy wspólnymi siłami dopuszczają się gwałtownego zamachu na osobę lub mienie; znieważenie funkcjonariusza tj. czyn z art. 226 § 1 kk; naruszenie nietykalności osobistej funkcjonariusza tj. czyn z art. 222 kk, stosowanie przemocy wobec funkcjonariusza w celu zmuszenia go do zaniechania czynności służbowej tj. o czyn z art. 224 § 1 kk. W wielu przypadkach postawione zarzuty pozostawały w związku w zw. z art. 57a § 1 kk, tj. występki o charakterze chuligańskim.

Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur podkreśla, iż umieszczenie w PdOZ jako forma pozbawienia wolności powinno stanowić zawsze środek ostateczny (*ultima ratio*). Jego zastosowanie musi być w konkretnej sytuacji niezbędne ze względu na charakter czynu, o którego popełnienie podejrzewana jest osoba zatrzymana, jak również okoliczności jego popełnienia. W przeciwnym razie taka forma pozbawienia wolności może być traktowana jako narzędzie represji i manifestacji siły państwa wobec jednostki.

⁶³ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny (t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 1950).

Wymienione wyżej sytuacje, które zgłaszali rozmówcy, trudno uznać za wymagającą użycia środka tak dalece ingerującego w prawa człowieka. Bez wątpienia, samo wyjaśnienie sprawy na komisariacie stanowiłoby środek zdecydowanie bardziej współmierny do całej sytuacji. Rozwiązaniem, które pozwoliłoby zatrzymanym na uniknięcie negatywnych wrażeń związanych z pozbawieniem wolności w PdOZ, byłoby ich wezwanie na przesłuchanie następnego dnia. Stosowanie umieszczenia w PdOZ, w okolicznościach, w których osoba zatrzymana jest gotowa do współpracy z Policją i wykazania swojej niewinności, stanowi bez wątpienia próbę zastraszenia takiej osoby poprzez użycie środka ostatecznego, jakim jest izolacja.

6.2. Zatrzymanie

Przedstawiciele KMPT wizytujący policyjne miejsca zatrzymań z największym zaniepokojeniem odebrali od osób zatrzymanych podczas protestów sygnały o brutalnym zachowaniu funkcjonariuszy. Część rozmówców doniosła o stosowanej wobec nich przemocy fizycznej i psychicznej.

Podczas jednej z pierwszych wizytacji ad hoc chorująca na epilepsję osoba zatrzymana, przekazała przedstawicielom KMPT, że w trakcie transportu radiowozem doznała ataku duszności. Reakcją funkcjonariuszy na sytuację miał być śmiech, niewybredne komentarze i bagatelizowanie sytuacji. Wersję przedstawioną przez zatrzymaną potwierdziły także inne osoby, które były wraz z nią transportowane. Od jednego z zatrzymanych pracownicy Krajowego Mechanizmu uzyskali informację, iż został kopnięty przez funkcjonariusza w twarz, podczas gdy leżał skuty na ziemi (na twarzy i ciele widoczne były obrażenia).

Rozmówcy informowali także, że podczas próby ucieczki uderzeni zostali pałką służbową. W efekcie położyli się na ziemi i nie stawiali oporu. Niemniej jednak jeden z zatrzymanych przekazał, że podczas gdy leżał, otrzymał jeszcze 2 ciosy pałką. Policjanci mieli mówić do niego: „Jesteś gnój, nie powinno Cię tu być”. Po raz kolejny miał zostać uderzony w drodze do radiowozu, ponieważ rzekomo szedł zbyt wolno. Inna osoba twierdziła, że została przytrzaśnięty drzwiami radiowozu, a po wejściu do środka miał być uderzany pałką policyjną. Kolejny rozmówca przekazał, że funkcjonariusz uderzył go w twarz. Innemu z kolei kazano podczas transportu siedzieć na podłodze, ponieważ razem z nim jechało 4 policjantów, którzy zajmowali siedziska.

Przedstawiciele KMPT w trakcie jednej z rozmów uzyskali także informację o brutalności nieumundurowanych funkcjonariuszy wobec zatrzymanego. W czasie interwencji miał on być dociskany mocno kolanami do ziemi, a także kopany w brzuch i krocze⁶⁴.

⁶⁴ Sprawa ta wyjaśniana jest przez Zespół Prawa Karnego BRPO.

U niektórych przedstawiciele KMPT zaobserwowali i udokumentowali obrażenia, które rozmówcy posiadali na ciele. Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur wyraża głębokie zaniepokojenie tymi informacjami. Przypomina, że zgodnie z ratyfikowaną przez Polskę Konwencją ONZ w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, torturami określa się każde umyślne działanie funkcjonariusza państwowego (lub osoby działającej za zgodą funkcjonariusza), polegające na zadawaniu ostrego bólu lub cierpienia, fizycznego bądź psychicznego, w celu uzyskania od osoby torturowanej (lub osoby trzeciej) informacji, wyznania, ukarania za popełniony czyn, zastraszenia lub wywarcia nacisku albo w jakimkolwiek innym celu wynikającym z wszelkiej formy dyskryminacji. Zakaz tortur jest zakazem bezwzględny i nie podlega żadnym ograniczeniom. Tortury stanowią najbardziej skrajny przykład łamania praw człowieka, wyrażają pogardę dla jego godności i degradowują społeczeństwo, które na nie przyzwala.

KMPT widzi potrzebę podejmowania dalszych działań szkoleniowych wśród funkcjonariuszy w zakresie traktowania osób zatrzymanych w sposób respektujący niezbywalną godność każdej z nich, ponieważ tylko odpowiednio dobrany i wyszkolony personel policyjny jest w stanie prawidłowo wykonywać swoje obowiązki, bez uciekania się do przemocy, co stanowi także skuteczną gwarancję chroniącą osoby pozbawione wolności przed torturami. CPT podkreśla, że skuteczne zapobieganie torturom i innym formom niewłaściwego traktowania przez funkcjonariuszy Policji wymaga zmiany kultury policyjnej, ukierunkowanej na poszanowanie praw człowieka i reagowania funkcjonariuszy na wszelkie przypadki złego traktowania przez ich współpracowników. Przemoc wobec osób pozostających pod nadzorem Policji powinna być postrzegana przede wszystkim jako naruszenie prawa. Zmiana sposobu myślenia oraz działania w Policji powinna rozpocząć się od konkurencyjnego i rygorystycznego systemu selekcji do służby oraz odpowiedniego wynagrodzenia, które stanowi ważne narzędzie do przyciągnięcia najlepszych kandydatów i utrzymania wysoce kompetentnego personelu⁶⁵.

Wobec otrzymania informacji na temat formułowania przez niektórych funkcjonariuszy niewybrednych komentarzy wobec zatrzymanych, dotyczących w szczególności ich udziału w protestach oraz własnych poglądów dotyczących wydanego przez TK wyroku, który stał się zarzewiem protestów, KMPT przypomina, że powściągliwość policjantów w wyrażaniu swojego osobistego stosunku do osób zatrzymanych, które popełniły czyn zabroniony lub są podejrzewane o jego popełnienie, stanowi o kulturze osobistej i profesjonalizmie funkcjonariuszy. Wynika to

⁶⁵ Dwudziesty Ósmy Raport Generalny CPT, CPT/Inf (2019) 9, § 69-71; Raport CPT z wizyty w Polsce, CPT/Inf (2014) 21, § 24.

z roli Policji jako organu ścigania, która powinna ograniczać się do schwytania osób naruszających porządek prawny oraz zabezpieczenia niezbędnych dowodów takich naruszeń. Ocena postępowania osób zatrzymanych przez Policję zarezerwowana jest zaś dla niezależnych i niezawisłych sądów.

Należy zwrócić uwagę, że już podczas wizyty w Polsce w 2017 r. CPT wezwał polskie władze do podejmowania dalszych intensywnych wysiłków na rzecz zwalczania niewłaściwego traktowania przez funkcjonariuszy policji. Podkreślił, że policjantom w całym kraju winno się przypomnieć, że wszystkie formy niewłaściwego traktowania osób pozbawionych wolności (w tym słowna obraza) są niezgodne z prawem i będą odpowiednio karane. Dodatkowo, funkcjonariusze policji muszą zostać przeszkoleni w zakresie zapobiegania i minimalizowania użycia przemocy w kontekście zatrzymania. W przypadkach, gdy zastosowanie siły jest niezbędne, powinni oni być w stanie stosować techniki profesjonalne, które ograniczają w jak najszerszym możliwym stopniu ryzyko wyrządzenia szkody osobom, które mają być zatrzymane⁶⁶.

KMPT zaleca:

- **bezwzględne przestrzeganie przez funkcjonariuszy obowiązku traktowania osób zatrzymanych, w sposób respektujący ich godność;**
- **podjęcie działań szkoleniowych wśród funkcjonariuszy w zakresie traktowania zatrzymanych.**

6.2.1. Zatrzymanie mężczyzny doprowadzonego do izby wytrzeźwień

W trakcie prowadzonej wizytacji przedstawiciele KMPT rozmawiali z mężczyzną zatrzymanym poprzedniego dnia podczas protestu na Placu Trzech Krzyży w Warszawie. Jak relacjonował, stał bardzo blisko funkcjonariuszy Policji, oddzielających protestujących od kontrmanifestantów. Zaczął wykrzykiwać w ich stronę hasła. Policjant miał zwrócić się do niego słowami „wypier... do domu” i popchnąć go. Mężczyzna przewrócił się, wstał i podszedł do policjanta. Zapytał wulgarnie „kogo poj... bronisz?”. Policjant miał go odepchnąć i kopnąć jego telefon. Doszło do wymiany zdań. Policjanci mieli brutalnie rzucić go na ziemię, przygnieść ciałem i zakuć kajdanki na ręce trzymane z tyłu. Został odprowadzony do radiowozu. Przekazał, że na początku przewieziono go pod komendę, a następnie do Stołecznego Ośrodka dla Osób Nietrzeźwych (dalej: SOdON, izba wytrzeźwień, izba).

⁶⁶ Raport CPT z wizyty w Polsce, CPT/Inf (2018) 39, § 21.

Mężczyzna poinformował przedstawicieli KMPT, iż w czasie transportu do izby wytrzeźwień został pobity w radiowozie przed policjantów. Miał być duszony, kopany po nogach i bity pięściami w skórzanych rękawiczkach. Relacjonował, że stosowano wobec niego bolesne chwyt. Policjanci mieli również używać wobec niego wulgaryzmów i naśmiewać się z jego orientacji seksualnej. Jeden z funkcjonariuszy miał proponować mu „pójście na solo”. Po pobiciu doprowadzony został do izby wytrzeźwień, a w godzinach porannych pobrany celem realizacji czynności procesowych na komendzie. Późniejsze zachowanie innych funkcjonariuszy (odbierających go z izby wytrzeźwień oraz funkcjonariusza przesłuchującego) ocenił jako poprawne.

W czasie spotkania z przedstawicielami KMPT zatrzymany posiadał na ciele liczne ślady obrażeń (m.in. twarzy, okolic gardła, rąk i nóg). Jego stan higieniczny i psychiczny był bardzo zły. Mężczyzna był roztrzęsiony, płakał w czasie rozmowy.

W protokole zatrzymania mężczyzny znajduje się bardzo ogólny opis obrażeń: *posiadam widoczne otarcia naskórka w okolicach twarzy*. W notatce urzędowej funkcjonariusza Policji dokonującego zatrzymania znajduje się informacja: *Mężczyzna z widocznymi otarciami naskórka na twarzy, bez oznak choroby COVID-19. Oznajmił on, iż jest zdrowy, nie leczy się i nie przyjmuje leków na stałe*. Z kolei w protokole oględzin osoby sporządzonym tego samego dnia, już po pobycie w SOdON, policjant prowadzący czynności udokumentował widoczne liczne obrażenia na odsłoniętych częściach ciała zatrzymanego, m.in. powyżej lewego łuku brwiowego, poniżej uda lewego przy jego krawędzi, w okolicach nosa, na ramieniu i przedramieniu prawej ręki, na ramieniu lewej ręki, na kończynie dolnej prawej, kości piszczelowej kończyny dolnej, kończynie dolnej lewej, dolnej części pleców.

Zatrzymany nie składał w protokole oświadczenia, wniosków oraz żądań. Zatrzymanemu zostały wykonane w czasie czynności zdjęcia cyfrowym aparatem fotograficznym. Zdjęcia nie znajdowały się jednak w aktach sprawy. Mężczyzna poinformował także o niewłaściwym zachowaniu pracowników izby wytrzeźwień.

Wobec poważnych zarzutów podniesionych przez zatrzymanego, Dyrektor KMPT zwrócił się na piśmie do Dyrektora Stołecznego Ośrodka dla Osób Nietrzeźwych o przekazanie kopii dokumentacji z doprowadzenia i pobytu zatrzymanego w izbie wytrzeźwień oraz stosowne nagrania kamer monitoringu.

Z analizy przesłanych materiałów wideo wynika, iż zatrzymany od momentu wyprowadzenia z radiowozu policyjnego do czasu umieszczenia w sali dla osób trzeźwiejących w izbie przez cały czas założone miał kajdanki na ręce trzymane z tyłu, pomimo iż nie był agresywny (w karcie stanu zdrowia jego zachowanie oznaczono jako „awanturujący się”, a nastrój

„napięty”). Mężczyzna doprowadzony został przez trzech funkcjonariuszy. Po wejściu do Izby policjanci kazali mu usiąść w poczekalni, mówiąc: „odpocznij sobie”. Mężczyzna ciężko oddychał. Następnie pracownik izby wytrzeźwień nakazał funkcjonariuszom wyprowadzenie zatrzymanego i czekanie na zewnątrz. Po ponad 30 minutach mężczyzna ponownie wprowadzony został do budynku, podszedł do okienka, gdzie nakazano mu poddać się badaniu alkomatem.

Mężczyzna zwrócił się do pracowników izby wytrzeźwień o kontakt z lekarzem, po ich wyjściu zwrócił się do policjantów słowami: „to były tortury, co robiliście”. Rozbawiony funkcjonariusz odpowiedział: „ziom, trzymaj się, trzymaj fason. Tak, książkę napiszesz”.

Z Karty zdrowia osoby wynika, jakoby zatrzymany został poddany badaniu lekarskiemu, co nie znajduje potwierdzenia w przekazanych nagraniach monitoringu. Widać jedynie, że w rozbieralni pracownik SOdON podchodzi do mężczyzny i odsuwa na chwilę znajdującą się na jego twarzy maseczkę (widoczne otarcia skóry zostały oznaczone na mapie ciała). Na nagraniach widoczne są także inne obrażenia w postaci zaczerwienienia na szyi, które nie zostały opisane w dokumentacji.

W pomieszczeniu rozbieralni zatrzymany zwrócił się do personelu izby słowami: „zostałem zatrzymany za niewinność, byłem torturowany, byłem torturowany w radiowozie”. Pracownik SOdON zbagatelizował otrzymaną informację.

Następnie mężczyzna zapytał obecnego w rozbieralni funkcjonariusza o to, czy jest zatrzymany. Po otrzymaniu odpowiedzi twierdzącej mężczyzna zażądał kontaktu z prawnikiem. Dodał, że ma prawo do adwokata w tym momencie. Pracownik SOdON odpowiedział: „nie w tym momencie, bo nie jest pan zatrzymany w więzieniu, jest pan do dyspozycji policji”. Mężczyzna ponownie zwrócił się do funkcjonariusza: „jestem zatrzymany, czy nie?”, ten odpowiedział: „na razie jest pan w izbie wytrzeźwień”. Mężczyzna stawiał opór przy próbie zdjęcia mu butów i odprowadzenia do sali dla osób trzeźwiejących. Kilukrotnie krzyczał: „mam prawo do adwokata!”. Pracownik izby ponownie poinformował go, że nie ma prawa do adwokata, bo jest nietrzeźwy. W odpowiedzi na zadane przez zatrzymanego mężczyznę pytanie o konkretny powód zatrzymania, pracownik izby odpowiedział: „bo jesteś pan nietrzeźwy” i zwrócił się do funkcjonariusza: „no powiedz mu pan, za co go zatrzymaliście”. Funkcjonariusz przekazał, że zatrzymany dowie się jutro. Wobec protestów zatrzymanego i prośby pracownika Izby o udzielenie konkretnej informacji, policjant odpowiedział: „za znieważenie funkcjonariuszy”. Po chwili zastanowienia dodał: „i naruszenie nietykalności funkcjonariusza”. Zatrzymany ponownie zażądał kontaktu z adwokatem, a wobec odmowy zgłosił, aby wpisać do protokołu, że kontakt ten został mu uniemożliwiony przez policję i chce takie oświadczenie podpisać. Pracownik SOdON odpowiedział: „ale nie podpisze pan, bo jest pan nietrzeźwy, rozumiesz człowieku?”.

Wobec powyższego wskazać należy, iż w protokole zatrzymania mężczyzny zawarta została informacja, że zatrzymany nie żąda powiadomienia o zatrzymaniu osoby najbliższej i kontaktu z adwokatem lub radcą prawnym. Na zadane podczas wizytacji pytanie przedstawiciela KMPT, dlaczego umieszczono taką adnotację zatrzymany wskazał, że nie odpowiada ona treści składanego przez niego oświadczenia (odmówił on złożenia podpisu na protokole).

Z analizy nagrań monitoringu wynika jednoznacznie, że zapis w protokole zatrzymania jest niezgodny z prawdą.

Mając na uwadze opisane powyżej nieprawidłowości KMPT zwraca się do Komendanta Stołecznego Policji o ich zbadanie i przedstawienie wniosków z przeprowadzonych czynności wyjaśniających.

Po umieszczeniu w sali dla osób trzeźwiejących nr 19 mężczyzna przez 27 minut stał przy drzwiach i uderzał w nie pięścią oczekując na przyjście pracownika SOdON. Wobec braku reakcji na wezwania mężczyzna zdjął spodnie, zawiązał nogawkę wokół szyi, uderzył jeszcze kilkakrotnie w drzwi, po czym ukrył się w niemonitorowanej wnęce pomieszczenia. Po upływie około dwóch minut w Sali pojawiło 7 pracowników SOdON. Zatrzymany odwrócił się w ich stronę, po czym został obezwładniony i zapięty w pasy zabezpieczające. Mężczyzna unieruchomiony był przez 2 godziny. W tym czasie oddał pod siebie mocz.

KMPT jako niepokojący uznaje przebieg unieruchomienia, w trakcie którego jeden z pracowników Izby mówi: „dobra, słuchajcie, przyjmujemy wersję Policji”. Z kontekstu wynika, że chodzić mogło o rzekomo agresywne zachowanie zatrzymanego.

Wskazać należy, że wątpliwość budzi także zasadność zastosowania wobec zatrzymanego przymusu bezpośredniego w postaci unieruchomienia. Zgodnie bowiem z przepisem art. 42 ust. 1. *Ustawy z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi*⁶⁷ przymus bezpośredni zastosowany może być „wobec osoby przyjętej albo wobec osoby zatrzymanej w jednostce Policji, która stwarza zagrożenie dla życia lub zdrowia własnego lub innej osoby, lub niszczy przedmioty znajdujące się w otoczeniu”. W Karcie Ewidencyjnej, w części III dotyczącej zastosowanych zabiegów i środków przymusu bezpośredniego umieszczono adnotację o następującej treści: „27.10.2020 o 3:20 z relacji opiekunów pacjent usiłował się powiesić na spodniach. 3:20 – 5:20 pacjenta zapięto w pasy”.

Zastrzeżenia KMPT dotyczące prawdziwości umieszczonej w dokumentacji przyczyny zastosowania unieruchomienia wzbudza w szczególności treść rozmowy pracowników Izby zarejestrowanej przez kamery monitoringu. Dyskusja dotyczyła użycia wobec mężczyzny przymusu

⁶⁷ t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 2277, z 2020 r. poz. 1492.

bezpośredniego, co jeden z pracowników skwitował słowami: „to na pewno zostanie zgłoszone do Rzecznika Praw Obywatelskich, na sto procent”. Inny powtarzał, że nic nie słyszał. Dalsza rozmowa toczyła się wokół podjętej rzekomo próby samobójczej. Jedna z osób stwierdziła, że „tam nawet żadnego haka nie ma” (chodzi najprawdopodobniej o hak, na którym mężczyzna miałby się powiesić). Następnie pracownik Izby mówi: „to jaka decyzja, jeszcze 2 godzinki? Bo znowu zaczniesz walić i świrować”.

Co więcej, po zaprzestaniu unieruchomienia zatrzymany odbył na korytarzu rozmowę z pracownikiem izby wytrzeźwień, który stwierdził: „jakbyś się powiesił, to wszyscy byśmy mieli tu przewalone”. Zatrzymany odpowiedział: „dobrze wiecie, że prowokowałem. Co zrobiłem jak weszliście? Ja sobie po prostu stałem. Tylko, że was wołałem, a wy żeście (...) nie przyszli, dlaczego?”. Pracownik: „bo się zachowywałeś irracjonalnie i się każdy ciebie bał”.

Wobec przytoczonych informacji Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur zwraca się do Dyrektora Stołecznego Ośrodka dla Osób Nietrzeźwych o podjęcie działań wyjaśniających, czy w opisanym przypadku zastosowanie środka przymusu bezpośredniego w postaci unieruchomienia zgodne było z przepisami obowiązującego prawa.

KMPT zaleca Dyktorowi SODON pouczenie podległego mu personelu medycznego o konieczności przeprowadzania badania osób doprowadzonych do wytrzeźwienia w sposób rzetelny.

KMPT rekomenduje także każdorazowe przekazywanie przez pracowników SODON organom ścigania informacji o przypadkach przemocy zgłaszanych przez osoby doprowadzone do wytrzeźwienia.

Zatrzymany zdecydował się wnieść oficjalną skargę do Biura Rzecznika Praw Obywatelskich na traktowanie przez funkcjonariuszy Policji oraz personel Stołecznego Ośrodka dla Osób Nietrzeźwych. Mając na uwadze, że skarga stanowi w istocie zawiadomienie o podejrzeniu popełnienia przestępstwa, Rzecznik Praw Obywatelskich przekazał ją Prokuratorowi Rejonowemu Warszawa Śródmieście jako załącznik do pisma z dnia 30 października 2020 r.⁶⁸, celem podjęcia działań przewidzianych prawem. W odpowiedzi z dnia 21 grudnia 2020 r. poinformowano, iż 19 listopada 2020 r. wydane zostało prawomocne postanowienie o odmowie wszczęcia śledztwa w sprawie⁶⁹.

KMPT z całą mocą podkreśla, że przejawy przemocy wobec zatrzymanych, prezentowane przez niektórych funkcjonariuszy Policji, powinny być traktowane jako niedopuszczalne zachowania, rzutujące w sposób negatywny na wizerunek całej formacji.

⁶⁸ Znak II.519.1574.2020.KM.

⁶⁹ Sygn. akt PR I Ds. 967.2020.DK.

Europejski Trybunał Praw Człowieka w swoim orzecznictwie niejednokrotnie podkreślał, że użycie siły przez funkcjonariuszy Policji w przypadku zatrzymania może być uzasadnione tylko wtedy, gdy jest ona zgodna z prawem, bezwzględnie konieczna oraz stosowana w sposób proporcjonalny. Niespełnienie tych podstawowych wymagań stanowić może naruszenie art. 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka⁷⁰.

6.3. Stosowanie środków przymusu bezpośredniego

Podczas rozmów z przedstawicielami KMPT osoby zatrzymane zwracały uwagę na nieproporcjonalne, w stosunku do ich zachowania, stosowanie środków przymusu bezpośredniego, np. zakładanie kajdanek na ręce z tyłu w czasie transportu, rozpylanie gazu, czy używanie pałek służbowych, w tym pałek teleskopowych.

Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur przypomina, iż zastosowanie środków przymusu bezpośredniego każdorazowo opierać się musi na trzech podstawowych przesłankach: legalności, ostateczności oraz proporcjonalności. Oznacza to, że stosując przymus bezpośredni funkcjonariusze korzystać mogą tylko z tych środków, które umieszczone zostały w ustawie⁷¹. Zastosowanie środków przymusu bezpośredniego powinno być poprzedzone innymi formami nieinwazyjnego dyscyplinowania, nie mogą być używane w celu odstraszenia. W przypadku konieczności ich użycia muszą być one w każdym przypadku adekwatne do rzeczywistego zagrożenia stwarzanego przez osobę zatrzymaną. Funkcjonariusze mają także obowiązek odstąpienia od dalszego stosowania przymusu bezpośredniego w momencie, gdy cel ich użycia został osiągnięty.

6.3.1. Nadużywanie stosowania kajdanek

Zatrzymani wskazywali, iż kajdanki były wykorzystywane podczas transportu, w trakcie czynności na komisariatach, a nawet badań lekarskich. Stosowano je mimo, iż zatrzymani pozostawali pod nadzorem policjantów i znajdowali się w zamkniętych pojazdach lub pomieszczeniach służbowych Policji. Często zatrzymani mieli ręce skute z tyłu, co nie zawsze jest konieczne i proporcjonalne.

Kilka osób przekazało, iż kajdanki założone miały nieustannie od momentu zatrzymania aż do umieszczenia w PdOZ. W jednym przypadku było to ok. 9 godzin. Kolejna osoba zatrzymana przekazała, że w czasie pobytu w komendzie w pomieszczeniu przejściowym miała na rękach

⁷⁰ Kanciał v. Polska, skarga nr 37023/13, § 72-82; Bouyid v. Belgia, sprawa nr 23380/09, § 100-113; Rehbock v. Słowenia, sprawa nr 29462/95, § 71-78; Layijov v. Azerbejdżan, sprawa nr 22062/07, § 39-48.

⁷¹ Ustawa z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (tekst jedn.: Dz. U. z 2019 r., poz. 2418).

zapięte kajdanki. Gdy poprosiła o wodę, funkcjonariusze mieli odmówić. Zatrzymana była zmuszona pić wodę z umywalki, wówczas odpięto jej jedną rękę aby mogła to zrobić.

Zgodnie z ustawą o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej kajdanek można użyć m.in. w celu zapewnienia bezpieczeństwa konwoju lub doprowadzenia oraz prewencyjnie, w celu zapobieżenia ucieczce i objawom agresji lub autoagresji⁷². Niezależnie jednak od powodów stosowania, ich użycie powinno mieć charakter indywidualny, być proporcjonalne do stopnia zagrożenia i niezbędne, dla osiągnięcia celu określonego w ustawie. Wybierając środek przymusu bezpośredniego, funkcjonariusz powinien wybrać ten, który wywołuje jak najmniejszy poziom dolegliwości u zatrzymanego⁷³.

W ocenie KMPT kajdanki nie powinny być profilaktycznie stosowane wobec wszystkich osób zatrzymanych, a tylko wtedy, gdy wyraźnie uzasadnia to ocena ryzyka w indywidualnym przypadku. Inne zachowanie policjantów można interpretować jako przykład manifestacji siły państwa wobec jednostki, do czego nie powinno dochodzić w demokratycznym państwie prawa.

Kajdanki nie powinny być zbyt ciasno zapięte (może to powoływać poważne konsekwencje medyczne) i należy je stosować tylko tak długo, jak jest to absolutnie niezbędne. Standard ten zgodny jest z rekomendacjami CPT oraz SPT⁷⁴.

⁷² Art. 11 pkt 9, 1-11, 13 i 14; art. 13 ust. 1, art. 15 ust. 1 ustawy z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (tekst jedn.: Dz. U. z 2019 r., poz. 2418).

⁷³ Art. 6 ust. 1 w zw. z art. 12 ust. 1 pkt 2 lit. a) ustawy o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej.

⁷⁴ Raport CPT z wizyty we Francji, CPT/Inf (2017) 7, § 13; Raport CPT z wizyty na Cyprze, CPT/Inf (2018) 16, § 15; Raport CPT z wizyty w Holandii, CPT/Inf (2017) 1, § 13; Raport CPT z wizyty w Belgii, CPT/Inf (2018) 8, § 18; Raport CPT z wizyty w Hiszpanii, CPT/Inf (2017) 34, § 8; Raport CPT z wizyty w Wielkiej Brytanii, CPT/Inf (2017) 9, § 14; Raport CPT z wizyty w Serbii, CPT/Inf (2016) 21, § 53; Raport CPT z wizyty na Gibraltarze, CPT/Inf (2015) 40, § 11; Raport CPT z wizyty w Rosji, CPT/Inf (2013) 41, § 28; Raport SPT z wizyty w Chile, CAT/OP/CHL/1, § 45-46; Raport SPT z wizyty w Nowej Zelandii, CAT/OP/NZL/1, § 110-112.

CPT wskazuje, że kajdanki nie powinny być stosowane podczas przesłuchań lub rozpytań podejrzanych⁷⁵.

CPT podkreśla, że konwojowani powinni być przewożeni w bezpiecznych furgonetkach, eliminując w ten sposób konieczność zakładania kajdanek podczas podróży⁷⁶.

Nie powinny być też stosowane jako zasada w czasie transportu⁷⁷. Ich użycie powinno być uzasadnione oceną ryzyka w konkretnym przypadku, kiedy ich zastosowanie wydaje się absolutnie konieczne. Powinny być wówczas stosowane w sposób, który eliminuje ryzyko zranienia osoby konwojowanej⁷⁸. Należy unikać zakładania ich za ręce trzymane z tyłu z uwagi na możliwość niewygody dla zatrzymanego i ryzyko obrażeń w razie wypadku.

O tym, że kajdanki nie powinny być stosowane automatycznie podczas każdego transferu zatrzymanych, mówią też eksperci z Uniwersytetu w Essex. Zwracają oni też uwagę na konieczność przeciwdziałania ewentualnym fizycznym uszczerbkom pasażerów, które mogą wystąpić, gdy są oni skuci, a pojazd hamuje lub ulegnie wypadkowi. Stosowanie kajdanek ogranicza bowiem zdolność zatrzymanych do ochrony przed upadkiem⁷⁹.

Jak wspomniano już w punkcie 5.3. niniejszego Raportu, za niedopuszczalne należy uznać stosowanie kajdanek podczas badań medycznych, w szczególności z rękami skutymi z tyłu. Jest to praktyka poniżająca, która w połączeniu z nadzorem badanego przez funkcjonariuszy, potęguje napięcie i zniechęca do informowania lekarza o złym traktowaniu przez policjantów. Stanowi też zagrożenie dla obiektywności badania. W takich warunkach pacjent może nie chcieć udzielić pełnej, zgodnej z prawdą, informacji o stanie swojego zdrowia⁸⁰.

⁷⁵ Raport CPT z wizyty w Kosowie, CPT/Inf (2009) 3, § 38.

⁷⁶ Transport of detainee, Factsheet, June 2018, CPT/Inf (2018) 24, pkt. 3. Security measures; Raport CPT z wizyty w Irlandii, CPT/Inf (2007) 40, § 101; Raport CPT z wizyty w Wielkiej Brytanii, CPT/Inf (2006) 28, § 23; Raport CPT z wizyty na Węgrzech, CPT/Inf (2006) 20, § 126; Raport CPT z wizyty w Serbii, CPT/Inf (2016) 21, § 53.

⁷⁷ Raport SPT z wizyty w Nowej Zelandii, CAT/OP/NZL/1, § 110-111; Transport of detainee, Factsheet, June 2018, CPT/Inf (2018) 24, pkt. 3. Security measures.

⁷⁸ Transport of detainee, Factsheet, June 2018, CPT/Inf (2018) 24, pkt. 3. Security measures; Raport CPT z wizyty w Serbii, CPT/Inf (2016) 21, § 53.

⁷⁹ Essex paper 3 Initial guidance on the interpretation and implementation of the UN Nelson Mandela Rules, Penal Reform International Head Office i Human Rights Centre University of Essex, February 2017, Use of restraints, s. 57.

⁸⁰ Raport CPT z wizyty w Hiszpanii, CPT/Inf (96) 9 [Part 1], § 150; Essex paper 3 Initial guidance on the interpretation and implementation of the UN Nelson Mandela Rules, Penal Reform International Head Office i Human Rights Centre University of Essex, February 2017, s. 57 i 163.

O nadużywaniu prewencyjnego stosowania kajdanek wobec zatrzymanych, zarówno podczas ich konwojowania, jak i przesłuchań Rzecznik Praw Obywatelskich informował Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji w wystąpieniu generalnym z dnia 20 stycznia 2020 r.⁸¹. W udzielonej odpowiedzi Minister przywołał przepisy ustawy o Policji oraz ustawy o środkach przymusu bezpośredniego uznając za racjonalne prewencyjne stosowanie kajdanek przez policjantów w określonych sytuacjach. Zobowiązał się również do skierowania do komendantów wojewódzkich Policji stosownego wystąpienia w celu wykorzystania w toku doskonalenia zawodowego funkcjonariuszy.

KMPT zaleca:

- **stosowanie kajdanek tylko wtedy, gdy wyraźnie uzasadnia to ocena ryzyka w indywidualnym przypadku;**
- **zaprzestanie stosowania kajdanek podczas badań lekarskich.**

6.3.2. Używanie drażniących środków chemicznych przeciwko protestującym

Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur z zaniepokojeniem obserwuje coraz powszechniejsze stosowanie przeciwko osobom obecnym podczas protestów gazu łzawiącego i gazu pieprzowego.

Jedna z zatrzymanych kobiet przekazała przedstawicielom KMPT, że otoczona została przez grupę policjantów. Rzucili ją na ziemię, przyciskali do ziemi i podduszali (zatrzymana mówiła, że było to 4 policjantów). Już po obezwładnieniu usłyszała krzyk jednego z policjantów: „gazem go”. Kiedy odwróciła głowę i funkcjonariusze zorientowali się, że mają do czynienia z młodą dziewczyną odstąpili od użycia gazu. Przepuszczalnie jednak w innej sytuacji środek ten zostałby wykorzystany, pomimo iż sytuacja tego nie wymagała, ponieważ osoba zatrzymana została uprzednio obezwładniona przez policjantów.

W tym kontekście przywołać należy opublikowaną w listopadzie 2020 r. opinię brytyjskiej organizacji Omega Research Foundation „Obniżanie ryzyka – ograniczenie wykorzystywania drażniących substancji chemicznych podczas pandemii COVID-19”⁸², w której odniesiono się do kwestii ryzyka związanego z wykorzystywaniem drażniących substancji chemicznych, takich jak gaz łzawiący czy gaz pieprzowy w dobie pandemii COVID-19.

W dokumencie zwrócono uwagę na wpływ drażniących substancji chemicznych na zdrowie ludzkie. Wywołują one bowiem podrażnienie czuciowe, ból oczu i górnych dróg oddechowych, skutkować mogą również zapaleniem błony śluzowej, w tym błony śluzowej dróg oddechowych.

⁸¹ KMP.570.29.2019.AN

⁸² <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/zgromadzenia-uzycie-gazu-opinia-fundacja-omega-research-foundation>

Szczególnie narażone na negatywne konsekwencje kontaktu z w/w substancjami są osoby z chorobami układu oddechowego, dzieci, osoby starsze i w ciąży. Warto podkreślić, iż w najcięższych przypadkach może dojść nawet do śmierci przez uduszenie lub zatrucie chemiczne.

Mając na uwadze powyższe, wskazać należy, iż zgodnie z międzynarodowymi standardami ochrony praw człowieka zagrożonym dobrem prawnym, którego ochrona uzasadnia użycie drażniących środków chemicznych, może być ludzkie życie lub zdrowie, ale nie mienie. **Wskazane środki nie mogą także być stosowane w czasie pokojowych demonstracji, a także wobec osób w podeszłym wieku, dzieci, lub innych, które mogą mieć problem z przemieszczaniem się w celu uniknięcia kontaktu z chemikaliami.** Niedopuszczalne jest także ich stosowanie w zamkniętych pomieszczeniach lub na stadionach sportowych.

Co szczególnie istotne w dobie pandemii koronawirusa, stosowanie drażniących środków może podwyższyć ryzyko wystąpienia COVID-19 poprzez zwiększenie podatności dróg oddechowych na infekcje, nasilenie istniejących stanów zapalnych i wywołanie kaszlu. Jak bowiem wskazują eksperci, kontakt z chemikaliami niszczy błonę śluzową, stanowiącą warstwę ochronną, która zabezpiecza organizm przed wirusami i innymi patogenami.

Omega Research Foundation zalecała w szczególności stosowanie chemicznych środków drażniących wyłącznie wtedy, gdy poziom przemocy jest na tyle wysoki, że funkcjonariusze organów ścigania nie mogą zażegnać niebezpieczeństwa poprzez działania ukierunkowane bezpośrednio na osoby agresywne. W razie konieczności używać należy jedynie najmniejszej niezbędnej ilości środków, tylko po wydaniu odpowiedniego ostrzeżenia, które da ludziom czas na działanie i pozwoli na udanie się właściwą drogą ewakuacji w bezpieczne miejsce.

KMPT zaleca:

- **zaprzestanie stosowania chemicznych środków drażniących wobec osób pokojowo protestujących;**
- **niestosowanie gazu łzawiącego i gazu pieprzowego wobec osób zamkniętych w tzw. kotle, które mają ograniczoną możliwość uniknięcia kontaktu z substancją drażniącą.**

6.4. Kontrole osobiste

Z rozmów przeprowadzonych z osobami zatrzymanymi w związku z protestami po wyroku TK wyłania się obraz braku spójności w stosowaniu przepisów dotyczących prowadzenia kontroli

osobistej przez funkcjonariuszy różnych jednostek. W przypadku niektórych osób ograniczano się jedynie do sprawdzenia zawartości kieszeni, toreb i plecaków. Części osób nakazywano rozebranie się, lecz bez konieczności zdjęcia bielizny. Wielu zatrzymanych wskazywało jednak, iż poddani zostali kontroli osobistej polegającej na rozebraniu się do naga i wykonaniu przysiadu. Przedstawiciele KMPT otrzymali także informacje o kontrolach jednoetapowych, w czasie których zatrzymany musiał zdjąć całą odzież jednocześnie i stać nago przed funkcjonariuszem.

W niektórych przypadkach kontrole miały miejsce dwukrotnie – po przewiezieniu zatrzymanych na komisariaty, a następnie już na terenie policyjnych izb zatrzymań. W jednym przypadku dwukrotnej kontroli osobistej poddano osobę zatrzymaną na terenie tej samej komendy. W tym kontekście warto zauważyć, że pomiędzy poszczególnymi kontrolami osoby zatrzymane pozostawały pod stałym nadzorem policjantów, co w praktyce uniemożliwiało im ukrycie jakichkolwiek przedmiotów niedozwolonych w tym czasie. W związku z tym poddawanie tej samej osoby kontroli osobistej więcej niż jeden raz uznać należy za nieuzasadnione.

Kontrole osobiste wykonywane były w obecności funkcjonariuszy tej samej płci, co osoba zatrzymana.

Wobec uzyskanych informacji wskazać należy, iż w opinii Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur, w części przypadków nadużywano kontroli osobistych osób zatrzymanych, rezygnując z możliwości przeprowadzenia mniej inwazyjnego sprawdzenia prewencyjnego, które w opisywanych sytuacjach wydawało się być środkiem wystarczającym. Z uwagi na fakt, iż kontrola osobista ze swej natury wkracza w sferę ludzkiej intymności i powinna być traktowana w związku z tym jako *ultima ratio*, jej bezpodstawne stosowanie, czy powtarzanie rozpatrywać należy w kategoriach nadużycia i zachowania noszącego znamiona poniżającego traktowania.

W ocenie KMPT kontrola osobista nie powinna być stosowana rutynowo, a tylko w wyjątkowych przypadkach, uzasadnionych specyfiką danej sytuacji i po dokonaniu indywidualnej oceny ryzyka. Standard ten zgodny jest z rekomendacjami CPT:

Osoby zatrzymane powinny być przeszukiwane w celu zapewnienia bezpieczeństwa własnego i funkcjonariuszy. Kontroli osobistej nie powinny być jednak poddawane rutynowo wszystkie osoby zatrzymane, z uwagi na fakt, iż jest to środek bardzo inwazyjny i potencjalnie poniżający. Kontroli należy dokonywać tylko wtedy, gdy istnieją uzasadnione podstawy, by podejrzewać, że osoba zatrzymana mogła ukryć przedmioty niebezpieczne, lub które mogą być dowodem popełnienia przestępstwa, a ponadto zwykle przeszukanie nie doprowadzi do ich wykrycia⁸³. Ponadto przy kontroli powinien być obecny więcej niż jeden funkcjonariusz jako ochrona zarówno dla osób zatrzymanych, jak i personelu. Osoby dokonujące kontroli powinny być tej samej płci, co kontrolowany⁸⁴.

Kontrola realizowana być w sposób dwuetapowy w celu zminimalizowania poczucia skrupowania osoby kontrolowanej. Osoby poddawane kontroli osobistej nie powinny być zobowiązane do zdjęcia całego ubrania w tym samym czasie, np. powinny mieć prawo do zdjęcia ubrań powyżej pasa i do ubrania się przed zdjęciem pozostałych ubrań⁸⁵.

Warto przytoczyć także treść art. 15d ust. 2 ustawy o Policji, zgodnie z którym:

Policjant dokonuje kontroli osobistej w sposób możliwie najmniej naruszający dobra osobiste osoby kontrolowanej oraz w zakresie niezbędnym w danych okolicznościach do zrealizowania celu dokonywanej kontroli. (...) Osoba kontrolowana powinna być częściowo ubrana. Policjant najpierw sprawdza część odzieży, a przed sprawdzeniem kolejnej części umożliwia osobie kontrolowanej włożenie odzieży już sprawdzonej.

W kontekście przypadków przeprowadzania kontroli osobistej w PdOZ podnieść należy, iż zgodnie z § 5 ust. 2 Regulaminu pobytu osób w pomieszczeniach dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia⁸⁶, (dalej: Regulamin), obligatoryjne wobec osób umieszczanych w izbie jest jedynie sprawdzenie prewencyjne, które polega m.in. na manualnym

⁸³ Raporty CPT z wizyty w Czechach: CPT/Inf (2019) 23, § 31 i CPT/Inf (2015) 18, § 22; Raport CPT z wizyty na Litwie, CPT/Inf (2017) 16, § 37; Raport CPT z wizyty w Kosowie, CPT/Inf (2011) 26, § 19.

⁸⁴ Raport CPT z wizyty na Litwie, CPT/Inf (2017) 16, § 37; Raport CPT z wizyty w Czechach, CPT/Inf (2015) 18, § 22; Raport CPT z wizyty w Kosowie, CPT/Inf (2011) 26, § 19.

⁸⁵ Raport CPT z wizyty w Norwegii, CPT/Inf (2019) 1, § 37.

⁸⁶ Załącznik nr 1 do Rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 4 czerwca 2012 r. w sprawie pomieszczeń przeznaczonych dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu -wytrzeźwienia, pokoi przejściowych, tymczasowych pomieszczeń przejściowych i policyjnych izb dziecka, regulaminu pobytu w tych pomieszczeniach, pokojach i izbach oraz sposobu postępowania z zapisami obrazu z tych pomieszczeń, pokoi i izb (Dz. U. z 2012 r., poz. 638).

sprawdzeniu osoby, zawartości jej odzieży oraz przedmiotów znajdujących się na jej ciele lub przez nią posiadanych⁸⁷. Jedyne w przypadku, gdy w stosunku do osób zatrzymanych lub osób doprowadzanych w celu wytrzeźwienia zaistniały przesłanki, o których mowa w art. 15 ust. 1 pkt 5 ustawy, dokonuje się kontroli osobistej na zasadach i w sposób określony w art. 15d ustawy, łącznie z możliwością sprawdzenia miejsc intymnych osoby zatrzymanej w „szczególnie uzasadnionych przypadkach”(art. 15g ust. 2 ustawy).

Biorąc powyższe pod uwagę niezbędne wydaje się dokonanie przeglądu praktyki kontroli osobistej, gdyż w przeszłości polskie sądy stwierdzały złe traktowanie osób zatrzymanych przez Policję poprzez m.in. zmuszanie ich, do poddania się, bez powodu, rewizji osobistej, połączonej ze zdjęciem bielizny do kostek i rozchyleniem kolan⁸⁸.

Za niedopuszczalne uznać należy także sytuacje, w których przeprowadzenie kontroli osobistej uzależnia się od przesłanek innych, niż opisane w ustawie. W oparciu o informacje przedstawione w pkt. 5.4. Raportu podkreślić należy, iż kontrola osobista nie może w żadnym przypadku stanowić kary za niepodporządkowanie się poleceniom wydanym przez funkcjonariuszy, czy za odmowę podpisania protokołu zatrzymania lub innych dokumentów.

Przedstawiciele KMPT z niepokojem przyjęli informację, iż żadnej z osób, z którymi rozmawiali nie pouczono o prawie do złożenia zażalenia na zasadność, legalność oraz prawidłowość dokonania kontroli osobistej. Rozmówców nie poinformowano także o możliwości żądania sporządzenia protokołu z przeprowadzonej kontroli osobistej. Podkreślić należy, że obydwie powyższe uprawnienia wynikają wprost z treści art. 15d ust. 9 ustawy o Policji.

Z doświadczenia Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur wynika, że zdecydowana większość funkcjonariuszy w wizytowanych dotychczas jednostkach nie miała świadomości istnienia w/w przepisu. Dlatego za priorytet uznać należy prowadzenie szkoleń dla funkcjonariuszy poświęconych zmianom prawnym w zakresie, w jakim dotyczą pełnionych przez nich obowiązków służbowych.

KMPT zaleca:

- **zaprzestanie praktyki rutynowej kontroli osobistej zatrzymanych. Kontrola osobista powinna być stosowana jedynie w wyjątkowym, uzasadnionym specyfiką sytuacji przypadku i po dokonaniu indywidualnej oceny ryzyka;**

⁸⁷ Pełen zakres sprawdzenia prewencyjnego wynika z art. 15g ust. 1 i 3 Ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (t.j.: Dz.U. z 2020 r., poz. 360)

⁸⁸ Wystąpienie Generalne RPO do Ministra Sprawiedliwości z dnia 18.04.2017 r. KMP.570.3.2017.RK.

- w przypadkach gdy kontrola osobista jest niezbędna, jej realizację w sposób dwuetapowy (zatrzymany powinien mieć możliwość ubrania partii odzieży przed zdjęciem kolejnej);
- każdorazowe informowanie osób poddanych kontroli osobistej o możliwości złożenia zażalenia na jego legalność, zasadność i prawidłowość, jak również o możliwości żądania sporządzenia protokołu z przeprowadzonej kontroli.

6.5. Umieszczanie części osób zatrzymanych w jednostkach Policji poza Warszawą

Ogromny niepokój Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur wzbudza niespotykana dotychczas na taką skalę praktyka przewożenia osób zatrzymanych w Warszawie do jednostek Policji w innych miejscowościach. Z uzyskanych informacji wynika, iż część osób przewieziona została na czynności lub umieszczona w PdOZ m.in. w Legionowie, Grodzisku Mazowieckim, Piasecznie, Pułtusku, czy oddalonej o ok. 130 km od stolicy Ostrołęce. KMPT ma świadomość, iż z uwagi na brak miejsc w stołecznych pomieszczeniach dla osób zatrzymanych czasami konieczny jest transport zatrzymanych do jednostek poza Warszawą. Mając to na uwadze Dyrektor KMPT w piśmie z dnia 23 listopada 2020 r. zwrócił się do Komendantów Rejonowych Policji o przekazanie dziennych danych statystycznych dotyczących liczby osób zatrzymanych, które umieszczono w podległych im PdOZ w dniach od 23 października do 22 listopada 2020 r. Dyrektor Krajowego Mechanizmu wniósł o przekazanie informacji o ewidencyjnej i faktycznej liczbie miejsc w PdOZ na terenie Warszawy (wartości te różnić się mogły z uwagi na np. prowadzone prace remontowe lub konieczność przeprowadzenia dezynfekcji) oraz maksymalnej liczbie osób zatrzymanych przebywających jednocześnie w tych PdOZ w poszczególnych dniach.

Po otrzymaniu odpowiedzi KMPT dokonał analizy dostarczonych danych pod kątem dostępności miejsc w: PdOZ przy KSP (ul. Nowolipie), PdOZ przy KP Warszawa Ursynów (ul. Janowskiego), PdOZ przy KRP Warszawa IV (ul. Żytnia), PdOZ przy KRP Warszawa VI (ul. Jagiellońska), PdOZ przy KRP Warszawa VII (ul. Umińskiego) w dniach 24, 25, 30 października oraz 19 listopada 2020 r. (osoby zatrzymane w tych dniach przewożone były do jednostek znajdujących się poza stolicą). Z otrzymanych informacji wynika, iż obłożenie w pomieszczeniach dla osób zatrzymanych funkcjonujących na terenie jednostek policji w Warszawie wyglądało w sposób następujący:

- 24 października - 59 zajętych miejsc spośród 103 miejsc (obłożenie ok. 57%);
- 25 października – 83 zajęte miejsca spośród 103 miejsc (obłożenie ok. 80%);

- 30 października – 26 zajętych miejsc spośród 103 miejsc (obłożenie ok. 25%);
- 19 listopada – 30 zajętych miejsc spośród 93 miejsc (obłożenie ok. 32%).

Wobec powyższego stwierdzić należy, iż we wskazanych datach istniała obiektywna możliwość umieszczenia osób zatrzymanych w związku z protestami w stołecznych miejscach zatrzymań. W związku z powyższym KMPT zwraca się do Komendanta Stołecznego Policji o informację na temat przyczyn, dla których osoby zatrzymane w tych dniach wywożone były poza Warszawę.

Należy mieć bowiem na uwadze, iż nieuzasadniony transport zatrzymanych do komisariatów znajdujących się daleko od miejsca zatrzymania, a zwykle także od miejsca zamieszkania tych osób może stanowić dodatkową represję. Rozmówcy KMPT niejednokrotnie wskazywali, iż świadomość bycia wywożonym z miasta przy jednoczesnym braku informacji na temat miejsca, do którego się udają powodowały u nich silny stres i poczucie zagrożenia. W części przypadków osoby przewożone do podwarszawskich jednostek zwalniane były po przeprowadzonych czynnościach, także w godzinach wieczornych i nocnych. W związku z tym miały znacząco utrudnioną możliwość powrotu do domu.

Przedstawiciele KMPT otrzymywali także informacje o trudnościach z ustaleniem miejsca, w którym znajdują się osoby zatrzymane przez prawników i osoby bliskie. W tym kontekście przywołać sytuację, gdy przedstawiciel KMPT udał się w dniu 14 grudnia 2020 r. na wizytację do PdOZ przy KRP Warszawa IV, gdzie miał zostać umieszczony zatrzymany poprzedniego dnia mężczyzna, którego początkowo przewieziono do KPP w Pruszkowie. Oficer dyżurny w KRP Warszawa IV poinformował jednak pracownika KMPT, że zatrzymany ten nie dotarł jednak do tamtejszego PdOZ. Funkcjonariusz nie miał informacji na temat jednostki, w której zatrzymany mężczyzna spędził noc. Dodał jedynie, że kilkanaście minut przed wizytą przedstawiciela KMPT tego samego mężczyznę szukała jego pełnomocniczka. W opinii Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur sytuacje takie, jak opisana powyżej są absolutnie nieakceptowalne.

W tym kontekście zasadnym jest przytoczenie wniosków przedstawionych w 2019 r. przez Komitet ONZ Przeciwko Torturom, który w uwagach końcowych, dotyczących realizacji przez Polskę Konwencji ONZ w sprawie zakazu stosowania tortur wskazał, że braki w systemie rejestrów

policyjnych powodują, że prawnicy mają trudności w zlokalizowaniu klientów przed pierwszym przesłuchaniem⁸⁹.

CAT zalecił wówczas, aby fakt pozbawienia wolności był odnotowywany w oficjalnych rejestrach, z uwzględnieniem wszelkich transportów pomiędzy różnymi jednostkami i w taki sposób, aby prawnicy i pełnomocnicy mieli dostęp do tych informacji. Prawnicy i pełnomocnicy osób pozbawionych wolności winni mieć zwłaszcza prawo do niezwłocznego kontaktu ze swymi klientami w miejscach zatrzymań, w warunkach zapewniających poufność rozmów⁹⁰.

SPT podkreśla, że prowadzenie pełnej i wiarygodnej dokumentacji osób pozbawionych wolności jest jednym z podstawowych zabezpieczeń przed torturami lub innymi formami złego traktowania i jest niezbędnym warunkiem skutecznego wykonywania gwarancji rzetelnego procesu, takich jak prawo do kwestionowania legalności pozbawienia wolności oraz prawo zatrzymanego do szybkiego postawienia przed sądem. SPT zaleca stopniowe tworzenie elektronicznych rejestrów obejmujących obszar całego kraju oraz ich harmonizację. Podkreśla, że osoby pozbawione wolności powinny być niezwłocznie rejestrowane w zestandaryzowanym i ujednoliconym systemie, zaś sami funkcjonariusze Policji powinni być odpowiednio przeszkoleni w zakresie prowadzenia rejestrów, a informacje te powinni wprowadzać po przybyciu zatrzymanego⁹¹.

Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur zwraca także uwagę, iż obserwowana tendencja do przewożenia osób zatrzymanych do jednostek w innych miejscowościach przy jednoczesnym braku zaktualizowanych informacji dotyczących miejsc, w których osoby te przebywają prowadzi do tzw. wymuszonych zaginięć, które zgodnie z definicją przedstawioną w art. 2 Międzynarodowej Konwencji w sprawie ochrony wszystkich osób przed wymuszonymi zaginięciami⁹² oznaczają:

zatrzymanie, aresztowanie, uprowadzenie lub jakąkolwiek inną formę pozbawienia osoby wolności, dokonane przez przedstawicieli Państwa albo przez osoby lub grupy osób działające z upoważnieniem, pomocą lub milczącą zgodą Państwa, po którym następuje odmowa przyznania faktu pozbawienia wolności

⁸⁹ Committee against Torture, Concluding observations on the seventh periodic report of Poland, 29 August 2019, CAT/C/POL/CO/7, pkt. 15 c).

⁹⁰ Tamże, pkt 16 c).

⁹¹ Raport SPT z wizyty na Ukrainie, CAT/OP/UKR/1, pkt. 2, paragrafy 49-52.

⁹² Konwencja przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ dnia 20 grudnia 2006 r., Rezolucja A/RES/61/177.

lub ukrywanie losów bądź miejsca pobytu takiej osoby, co powoduje, że znajduje się ona poza ochroną prawa.

W tym kontekście z niepokojem zauważyć także należy, że chociaż wspomniana Konwencja podpisana została przez polskie władze w 2013 r., nie została dotychczas ratyfikowana.

KMPT zaleca:

- **wprowadzenie elektronicznego rejestru osób zatrzymanych przez Policję, który funkcjonowałby na poziomie krajowym i uwzględniałby m.in. informacje dotyczące miejsca pobytu osób zatrzymanych, w tym również transporty pomiędzy jednostkami. Dane te powinny być niezwłocznie udostępniane pełnomocnikom osób zatrzymanych;**
- **umieszczanie wszystkich osób zatrzymanych w PdOZ na terenie miejscowości, w której nastąpiło zatrzymanie, jeżeli dostępne są wolne miejsca.**

7. Warunki materialne zatrzymania

Jak wskazano już w niniejszym raporcie, czas pomiędzy zatrzymaniem i podjęciem czynności na komisariacie wynosił nawet powyżej 5 godzin. Jeden z rozmówców wskazał, iż po przewiezieniu na komisariat oczekiwał na sporządzenie protokołu zatrzymania wraz z pięcioma innymi osobami zatrzymanymi w ciasnym pomieszczeniu. Sytuację tę ocenić należy jako niebezpieczną zwłaszcza z uwagi na trwającą pandemię COVID-19 i brak zapewnionego odpowiedniego dystansu pomiędzy zatrzymanymi.

Większość rozmówców informowała także, iż na komisariatach nie mieli dostępu do wody pitnej; umożliwiono im jedynie picie wody z kranu.

W części wizytowanych pomieszczeń dla osób zatrzymanych zatrzymani, pomimo zatrzymania w godzinach wieczornych lub nocnych po umieszczeniu w PdOZ w godzinach porannych nie otrzymywali śniadania z uwagi na fakt, iż nie minęło 5 godzin od osadzenia w PdOZ. Podkreślić należy, że co prawda zgodnie z ww. Regulaminem posiłki wydaje się po upływie minimum 5 godzin od chwili umieszczenia osoby zatrzymanej w pomieszczeniu⁹³, jednakże w części wizytowanych jednostek odstępowano od tego warunku mając na uwadze, że osoby doprowadzone do PdOZ zatrzymane zostały kilka godzin wcześniej.

Większość zatrzymanych nie skarżyła się na traktowanie przez funkcjonariuszy pełniących dyżur w PdOZ. Niektórzy wręcz podkreślali ich profesjonalizm, a wręcz życzliwość.

⁹³ § 10 ust.1 pkt c Regulaminu.

Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur jest świadom, iż areszt policyjny trwa stosunkowo krótko. Niemniej jednak warunki zapewnione osobom zatrzymanym powinny spełniać minimalne warunki bytowe.

KMPT zaleca:

- **zapewnienie dostępu do wody pitnej w komisariatach Policji;**
- **udostępnienie śniadania w PdOZ w przypadkach, gdy z protokołu zatrzymania wynika, że czynności z zatrzymanym były prowadzone całą noc.**

8. Środki ochrony przed koronawirusem

Wszystkie osoby, z którymi rozmawiali przedstawiciele KMPT posiadały maseczki ochronne. Część z nich wskazywała, że otrzymała je od funkcjonariuszy dokonujących zatrzymania, w większości przypadków jednak maseczki nie były im oferowane. Niektórzy zatrzymani wskazywali również na brak dostępu do płynów do dezynfekcji rąk, czy mydła w łazience. Kilka osób twierdziło także, że funkcjonariusze pełniący służbę w PdOZ w kontakcie z zatrzymanymi nie miało maseczek ochronnych na twarzach. Wobec zatrzymanych przewożonych na badanie lekarskie, co do zasady prowadzony był wywiad epidemiologiczny i mierzona temperatura ciała.

Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur ponownie podkreśla potrzebę dochowania ostrożności w kontaktach międzyludzkich w policyjnych miejscach zatrzymań, z uwagi na panujące zagrożenie epidemiczne. Zapewnienie bezpieczeństwa osobom zatrzymanym oraz funkcjonariuszom Policji wymaga podejmowania zorganizowanych działań. Szereg zaleceń w kontekście zagrożenia epidemiologicznego w jednostkach penitencjarnych wydał m.in. Podkomitet ONZ do spraw Prewencji (SPT)⁹⁴.

W związku z powyższym KMPT zaleca Komendantowi Stołecznemu Policji podjęcie działań zapewniających funkcjonariuszom i osobom zatrzymanym dostęp do środków ochrony osobistej, takich jak: maseczki ochronne, jednorazowe rękawiczki, płyny do dezynfekcji w podległych mu jednostkach.

9. Zalecenia

Na podstawie art. 19 Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur zalecają:

⁹⁴ <https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/OPCAT/AdviceStatePartiesCoronavirusPandemic2020.pdf>

I. Ministrowi Spraw Wewnętrznych i Administracji:

- 1) wprowadzenie efektywnego systemu pomocy prawnej zapewniającego dostęp do adwokata od pierwszych chwil zatrzymania;
- 2) wprowadzenie obowiązku przeprowadzania badań lekarskich każdej osoby zatrzymanej przez funkcjonariuszy Policji;
- 3) wprowadzenie obowiązku badania osób zgłaszających zaburzenia psychiczne przez lekarzy psychiatrów;
- 4) wprowadzenie elektronicznego rejestru osób zatrzymanych przez Policję, który funkcjonowałby na poziomie krajowym i uwzględniałby m.in. informacje dotyczące miejsca pobytu osób zatrzymanych, uwzględniające m.in. transporty pomiędzy jednostkami. Dane te powinny być niezwłocznie udostępniane pełnomocnikom osób zatrzymanych.

II. Ministrowi Zdrowia:

- 1) uwzględnienie w programie szkoleń zawodowych lekarzy tematyki poświęconej opisanym w Protokole Stambulskim metodom wykrywania i dokumentowania przypadków tortur i innych form okrutnego, niehumanitarnego i poniżającego traktowania.

III. Komendantowi Stołecznemu Policji – podjęcie działań zmierzających do realizacji poniższych zaleceń:

- 1) zapewnienie odbywania spotkań osób zatrzymanych z obrońcą w warunkach poufności, poza zasięgiem słuchu i wzroku funkcjonariuszy Policji;
- 2) sporządzenie listy adwokatów i radców prawnych, uprawnionych do pełnienia roli obrońcy, na terenie właściwości odpowiedniego samorządu prawniczego, informowanie o jej istnieniu osoby zatrzymane i udostępnianie jej, w przypadku zgłoszenia takiej chęci;
- 3) zapewnienie faktycznej realizacji prawa do powiadomienia osoby trzeciej o fakcie zatrzymania (także spoza rodziny), zgodnie z przepisami prawa;
- 4) umożliwienie samodzielnego powiadomienia wybranej osoby o fakcie zatrzymania a tylko w sytuacjach szczególnych, uzasadnionych specyfiką danej sytuacji, realizację tego prawa za pośrednictwem funkcjonariusza Policji;
- 5) przekazywanie osobom zatrzymanym informacji zwrotnej odnośnie faktu poinformowania przez funkcjonariusza wybranej osoby trzeciej o zatrzymaniu;
- 6) każdorazowe przekazywanie osobom zatrzymanym informacji o możliwości żądania przez nie przeprowadzenia badania lekarskiego;

- 7) bezwzględne przeprowadzanie badań lekarskich w sytuacjach, gdy zgodnie z obowiązującymi przepisami jest ono obligatoryjne;
- 8) staranne dokumentowanie obrażeń, które posiadają osoby zatrzymane;
- 9) przeprowadzanie badań lekarskich poza zasięgiem wzroku i słuchu policjantów, chyba że lekarz poprosi o asystę;
- 10) pouczenie funkcjonariuszy o konieczności przedstawienia osobie zatrzymanej legitymacji służbowej w trakcie interwencji;
- 11) zapewnienie, aby wszystkie osoby w momencie zatrzymania uzyskiwały informację o jego faktycznych i prawnych podstawach;
- 12) zapewnienie, aby osoby zatrzymane od początku zatrzymania były informowane o miejscu, do którego są transportowane;
- 13) umieszczanie wszystkich osób zatrzymanych w PdOZ na terenie miejscowości, w której nastąpiło zatrzymanie, jeżeli dostępne są wolne miejsca;
- 14) zapewnienie, by wszystkie osoby zatrzymane były informowane o przysługujących im prawach, od samego początku pozbawienia wolności. Pouczenie powinno nastąpić poprzez udzielenie w chwili zatrzymania jasnej, ustnej informacji, która następnie dopiero powinna być uzupełniona o informację pisemną; Policjanci powinni upewnić się, że zatrzymany zrozumiał swoje prawa. Powinien mieć też czas na przeczytanie protokołu przed jego podpisaniem. W razie konieczności funkcjonariusze powinni udzielić zatrzymanemu dodatkowych, ustnych wyjaśnień oraz umożliwić szczegółowe zapoznanie się regulaminem pobytu w PdOZ;
- 15) rzetelne prowadzenie dokumentacji dotyczącej osób zatrzymanych;
- 16) bezwzględne przestrzeganie przez funkcjonariuszy obowiązku traktowania osób zatrzymanych, w sposób respektujący ich godność;
- 17) podjęcie działań szkoleniowych wśród funkcjonariuszy w zakresie traktowania zatrzymanych;
- 18) zobowiązanie komendantów podległych jednostek do zapoznania funkcjonariuszy pełniących tam służbę z treścią Pism Dyrektora Gabinetu Komendanta Głównego Policji z dnia 2 lipca 2019 r., dotyczącego mandatu KMPT i uprawnień z niego wynikających;
- 19) stosowanie kajdanek tylko wtedy, gdy wyraźnie uzasadnia to ocena ryzyka w indywidualnym przypadku;
- 20) zaprzestanie stosowania kajdanek podczas badań lekarskich;
- 21) zaprzestanie stosowania chemicznych środków drażniących wobec osób pokojowo protestujących;
- 22) niestosowanie gazu łzawiącego i gazu pieprzowego wobec osób zamkniętych w tzw. kotle, które mają ograniczoną możliwość uniknięcia kontaktu z substancją drażniącą;

- 23) zaprzestanie praktyki rutynowej kontroli osobistej zatrzymanych. Kontrola osobista powinna być stosowana jedynie w wyjątkowym, uzasadnionym specyfiką sytuacji przypadku i po dokonaniu indywidualnej oceny ryzyka;
- 24) w przypadkach gdy kontrola osobista jest niezbędna, jej realizację w sposób dwuetapowy (zatrzymany powinien mieć możliwość ubrania partii odzieży przed zdjęciem kolejnej);
- 25) każdorazowe informowanie osób poddanych kontroli osobistej o możliwości złożenia zażalenia na jego legalność, zasadność i prawidłowość, jak również o możliwości żądania sporządzenia protokołu z przeprowadzonej kontroli;
- 26) zapewnienie osobom zatrzymanym przebywającym na komisariatach dostępu do wody pitnej;
- 27) udostępnienie osadzonym w PdOZ osobom śniadania w przypadku, gdy z protokołu zatrzymania wynika, że czynności z zatrzymanym były prowadzone całą noc;
- 28) zapewnienie funkcjonariuszom i osobom zatrzymanym dostępu do środków ochrony osobistej, takich jak: maseczki ochronne, jednorazowe rękawiczki, płyny do dezynfekcji.

KMPT zwraca się do Komendanta Stołecznego Policji o zbadanie nieprawidłowości opisanych w pkt. 6.2.1. Raportu i przedstawienie wniosków z przeprowadzonych czynności wyjaśniających.

Ponadto KMPT zwraca się do Komendanta Stołecznego Policji o informację na temat przyczyn, dla których osoby zatrzymane m.in. w dniach 24, 25, 30 października oraz 19 listopada 2020 r. przewożone były do jednostek znajdujących się poza Warszawą, pomimo iż w stołeczne pomieszczenia dla osób zatrzymanych dysponowały miejscami wolnymi.

IV. Dyrektorowi Stołecznego Ośrodka dla Osób Nietrzeźwych:

- 1) pouczenie podległego mu personelu medycznego o konieczności przeprowadzania badania osób doprowadzonych do wytrzeźwienia w sposób rzetelny;
- 2) każdorazowe przekazywanie przez pracowników SOdON organom ścigania informacji o przypadkach przemocy zgłaszanych przez osoby doprowadzone do wytrzeźwienia.

Wobec informacji przytoczonych w pkt. 6.2.1. Raportu Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur zwraca się do Dyrektora Stołecznego Ośrodka dla Osób Nietrzeźwych o podjęcie działań wyjaśniających, czy w opisanej sytuacji zastosowanie środka przymusu bezpośredniego w postaci unieruchomienia zgodne było z przepisami obowiązującego prawa.

Sporządził: Michał Żłobecki

Za Zespół:

Przemysław Kazimirski

Dyrektor Zespołu

/-podpisano elektronicznie/